

Tidsbegränsade uttag av tjänstepension bland kvinnor och män

– delrapportering av regeringsuppdrag

Daniel Hallberg och Gabriella Sjögren Lindquist

Datum: 2016-05-31

Diarienummer: 2015-0020

Innehåll

1	Sammanfattning.....	3
2	Inledning.....	5
2.1	Syfte och frågeställningar	6
3	Forsknings- och utredningsöversikt.....	8
3.1	Faktorer som påverkar val av uttag.....	8
3.2	Blanketter, information och valet av uttag.....	10
4	Möjligheter till tidsbegränsade uttag i tjänstepensionerna	11
4.1	Lagregler som styr uttagen	12
4.2	Kommun- och landstingsanställda	13
4.3	Statligt anställda.....	14
4.4	Privatanställda tjänstemän	15
4.5	Arbetare i privat sektor	16
5	Tjänstepensionernas täckningsgrad.....	17
5.1	Andel med tjänstepension i olika åldrar.....	20
5.2	Tjänstepensionskällor	21
5.2.1	Flera tjänstepensioner	22
5.2.2	Pensionsutbetalare utifrån tjänstesektor	24
6	Andelar som tar ut tidsbegränsad pension	26
7	Vem tar ut tjänstepensionen tidsbegränsat?.....	29
7.1	Uttagsålder	30
7.2	Förval och uttag av tjänstepension hos Alecta och AMF	31
7.3	Vad påverkar sannolikheten att ta ut tjänstepensionen tidsbegränsat?	36
8	Pensionsinkomster och effekten av tidsbegränsade uttag.....	46
8.1	Pensionsgapet mellan kvinnor och män.....	46
9	Referenser	49
10	Appendix	51
10.1	Pensionsbelopp.....	52

1 Sammanfattning

I denna skrivelse analyseras valet att ta ut tjänstepensionen tidsbegränsat. Valmöjligheterna har ökat inom samtliga kollektivavtalade tjänstepensioner över tid. I samtliga fall finns det åtminstone en del som kan väljas som en tidsbegränsad pension.

Bland dem som i huvudsak har varit anställda under sitt yrkesliv får över 95 procent en inkomst från en tjänstepension när de är 66 år. Täckningsgraden är betydligt lägre bland egenföretagare, men har ökat över tid. År 2013 fick cirka två av tre egenföretagare inkomst från en tjänstepension vid 66 års ålder. Andelen är lika för män och kvinnor som är egenföretagare. Den låga andelen bland egenföretagare beror inte på att de tar ut pensionen vid ett senare tillfälle.

En individ kan ha flera olika tjänstepensioner. Det genomsnittliga antalet tjänstepensioner per person har ökat över tid. Detta innebär att individen har fler tjänstepensioner för vilka uttagsval ska göras.

Andelen som tar ut tjänstepensionen tidsbegränsat har ökat något över tid. Analysen visar dock att nästan alla som tar ut tjänstepension tidsbegränsat har ytterligare tjänstepension/er att få inkomst från när den tidsbegränsade tjänstepensionen har upphört.

För att analysera uttagsvalet har ett datamaterial avseende Alectas och AMF:s kunder använts. I de flesta kollektivavtalen är 65 år pensionsålder. 82 procent av tjänstepensionerna i datamaterialet tas ut vid 65 års ålder. Tre fjärdedelar av dem som tar ut tjänstepension väljer att ta ut den i enlighet med den förvalda uttagsperioden. Män och kvinnor väljer i ungefär samma utsträckning att avvika från den förvalda utbetalningstiden.

24 procent av tjänstepensionsförsäkringarna har fem år som förval. Resten har livslång/30 års förvald utbetalningstid. Undersöks instället hur stor andel av kapitalet som ligger i tjänstepensionsförsäkringar med fem år respektive livslång/30 års förvald utbetalningstid ser man att 7 procent av kapitalet ligger i tjänstepensionsförsäkringar med fem års förvald utbetalningstid.

Bland de tjänstepensioner som har fem år som förval tas 85 procent ut enligt förvalet. De som har litet kapital i en tjänstepension avviker i högre grad från förvalet om fem år än de med större, och väljer en ännu kortare utbetalningsperiod för just den tjänstepensionen.

Bland tjänstepensionerna med livslång utbetalning som förval tas 72 procent ut i linje med förvalet. Det är en lägre andel som följer förvalet för tjänstepensioner med livslångt än med femårigt förval. De som framförallt avviker från ett livslångt förval är de som tar ut tjänstepensionen före 65

års ålder. De väljer istället framförallt att ta ut tjänstepensionen under fem år. Bland tjänstepensioner med livslång utbetalning som förval avviker de med lägst och högst kapital i minst utsträckning från förvalet.

I skrivelsen analyseras även vilka egenskaper de har som har en högre sannolikhet att ta ut tjänstepensionen under högst fem år. En regressionsanalys visar att den näst viktigaste faktorn, efter tjänstepensionens förval, för att ta ut tjänstepensionen under högst fem år är åldern vid vilken uttaget av tjänstepensionen görs. Personer som tar ut tjänstepensionen före 65 års ålder har mycket högre sannolikhet att ta ut den under fem år än de som tar ut tjänstepensionen först vid 65 års ålder. Det finns även skillnader bland dem som tar ut tjänstepensionen före 65 års ålder; ju yngre en försäkrad är när han eller hon tar ut tjänstepensionen desto större är sannolikheten att tjänstepensionen tas ut under fem år.

Även de som tar ut tjänstepensionen mellan 66 och 68 års ålder har en något högre sannolikhet att ta ut tjänstepensionen under fem år än de som tar ut den vid 65 års ålder. För dem som tar ut den efter 69 års ålder är sannolikheten lägre att ta ut tjänstepensionen under fem år.

Även pensionskapitalets storlek har relativt stor betydelse för om tjänstepensionen tas ut under fem år eller ej. De som har minst tjänstepensionskapital har en högre sannolikhet att ta ut tjänstepensionen under fem år. Undantaget är män med allra lägst tjänstepensionskapital som i större utsträckning tar ut tjänstepensionen livslångt. Är tjänstepensionen den enda tjänstepension den försäkrade har inom AMF och Alecta, eller den tjänstepension som har störst kapital inom dessa bolag, är sannolikheten lägre att den försäkrade tar ut den under fem år.

Resultaten visar vidare att femåriga uttag inte påverkar pensionsgapet mellan kvinnor och män bland Alectas kunder. Om det inte hade funnits någon möjlighet att ta ut tjänstepensionen under fem år skulle skillnaderna i pensionsutbetalningarna mellan kvinnor och män ha varit lika stora ändå.

Bland AMF:s kunder skulle däremot skillnaderna i pensionsutbetalningarna mellan kvinnor och män ha ökat kraftigt för dem som påbörjade uttaget av pensionen före 61 års ålder, minska något mellan 61 och 65 års ålder och vara opåverkat efter 66 års ålder.

Kontentan är att skillnaderna mellan mäns och kvinnors pensioner inte påverkas bland AMF:s och Alectas kunder som är 66 år och äldre av att det finns möjlighet att ta ut tjänstepensionen under fem år. Det finns en möjlighet att pensionstidpunkten skulle kunna påverkas om det inte gick att ta ut tjänstepensionen under fem år. I beräkningarna har dock inte hänsyn tagits till detta. Det finns därför anledning att tolka detta resultat med viss försiktighet. I den här skrivelsen har heller inte undersökts om eller hur pensioneringstidpunkten skulle påverkas om möjligheten att ta ut tjänstepensionen på fem år togs bort.

2 Inledning¹

Medan forskningen kring pensionsbeslut och sparandeval inför pension är relativt omfattande är kännedomen förhållandevis liten om hur individen väljer att fördela sina pensionsinkomster under tiden som pensionär. En fråga som nästan inte alls är belyst är hur uttaget av tjänstepensionen fördelas under utbetalningsfasen och vilka konsekvenser det kan ha dels på den ekonomiska situationen som pensionär, dels användandet av närliggande förmånssystem.

Inom alla kollektivavtalade tjänstepensioner finns det möjlighet för individen att välja att ta ut delar av eller hela tjänstepensionen under en kortare period än livsvarigt, oftast som kortast under fem år. Den allmänna pensionen, som för majoriteten av dagens pensionärer utgör huvuddelen av pensionen, kan däremot bara väljas med livsvarig utbetalning. Tjänstepensionerna, både kollektivavtalade och andra, utgör emellertid en allt viktigare inkomstkälla för äldre. De har störst betydelse för dem som har inkomster över intjänandetaket om 7,5 inkomstbasbelopp i den allmänna pensionen. Inom många tjänstemannayrken, där lönerna ofta ligger över intjänandetaket, utgör tjänstepensionerna redan nu hälften eller mer av den totala inkomsten efter pensioneringen (SOU 2013:25, s. 240).

Huruvida tjänstepensionen tas ut under en tidsbegränsad period eller livsvarigt är avgörande för hur mycket pension som betalas ut, räknat under hela livet. För den som lever länge kan en livslång utbetalning ge ett mycket större utbetalt belopp sett över livet än ett tidsbegränsat uttag. För den som lever ett relativt kort liv kan i stället ett tidsbegränsat uttag ge ett betydligt större belopp än en livslång utbetalning. I sammanhanget kan skattesystemets konstruktion vara betydelsefull, eftersom ett tidsbegränsat uttag kan leda till ett högre skatteuttag på grund av en inledningsvis högre bruttoinkomst.

Den utbetalningsplan som man väljer har inte bara konsekvenser för individens totala pensionsutbetalning över livet utan också för den ekonomiska situationen vid olika åldrar. Det är tänkbart att en kraftigt varierande utbetalningsprofil påverkar rätten till olika förmåner. För en del låginkomsttagare kan tidsbegränsade uttag av tjänstepension innebära att en del av minskningen av den totala pensionen när den tidsbegränsade pensionen tagit slut kompenseras av ett högre bostadstillägg till pensionärer. För en låginkomsttagare kan uttaget av tjänstepension under fem år inledningsvis höja ersättningen, samtidigt som den disponibla inkomsten efter denna period endast påverkas marginellt om bostadstillägg täcker upp stora delar av den nedtrappade pensionsinkomsten.

¹ Inför slutförandet av denna skrivelse har Alecta, AMF, KPA Pension, SPV, Kåpan Pensioner och SEB givits möjlighet att lämna faktagransknings synpunkter. Ett särskilt tack för synpunkter på tidigare utkast riktas till Alecta.

2.1 Syfte och frågeställningar

ISF har fått i uppdrag av regeringen att utreda hur de tidsbegränsade uttagen av tjänstepensioner används och att utvärdera effekterna av tidsbegränsade uttag. Uppdraget ska redovisas i två delrapporteringar och en slutredovisning.

Den första delrapporteringen lämnades till regeringen den 30 juni 2015. Den innehöll en analys av hur uttagsmönstret av tidsbegränsad tjänstepension utvecklats över tid, svaren från en enkät ställd till pensionärer om vad som avgjorde hur de valde att ta ut pensionen, hur offentlig sektors utgifter och inkomster kan påverkas av de tidsbegränsade uttagen samt hur tjänstepensionsaktörerna (avtalsparterna och försäkringsbolagen) ser på utvecklingen av de tidsbegränsade uttagen.

Denna skrivelse är den andra delrapporteringen. Den svarar på hur de tidsbegränsade uttagen av tjänstepensioner används av kvinnor och män samt om könsskillnaderna i utbetalda pensioner till del beror på att män och kvinnor gör olika uttagsval. Denna skrivelse svarar på följande huvudfrågor:

- Vilka grupper tar ut sin tjänstepension under kortare tid än livsvarigt och skiljer det sig åt mellan kvinnor och män?
- Påverkar de tidsbegränsade uttagen skillnaderna i pensionsinkomster mellan kvinnor och män?

En slutredovisning om tidsbegränsade pensioner kommer att lämnas till regeringen den 1 februari 2017. Avsikten är att där svara på dels om andelen med låg ekonomisk standard påverkas av de tidsbegränsade pensionerna, dels om statens budget påverkas på lång sikt av de tidsbegränsade pensionerna. Slutredovisningen kommer även att ge en samlad analys av effekterna av tidsbegränsade uttag.

2.2 Data och metod

För att svara på frågorna i denna delredovisning används registerdata på individnivå från SCB:s LISA-databas kopplat till individdata från två av de tjänstepensionsbolag som är förvalda inom de största avtalsområdena. Dessa är AMF för privatanställda arbetare och Alecta för privatanställda tjänstemän. AMF förvaltar även tjänstepensioner åt försäkrade inom andra avtalsområden än Svenskt Näringsliv och LO (tjänstepension SAF-LO). Data över AMF:s samtliga kunder som kan göra ett val i sin tjänstepension ingår i studien. Dessa data inkluderar, utöver arbetare i privat sektor med tjänstepension SAF-LO, även tjänstemän från privat sektor som kan placera sin ITP² och ITPK³ hos AMF, kommun- och landstingsanställda som kan placera den avgiftsbestämda delen i KAP-KL⁴ hos AMF samt individuella tjänstepensionsavtal som slutits mellan arbetsgivare och arbetstagare eller av egenföretagare. Alecta förvaltar även andra avgiftsbestämda tjänstepensioner än ITP. Data från Alecta innehåller dock enbart de kunder som får sin tjänstepension genom ITP-avtalet.

² Industrins och handelns tilläggspension.

³ Industrins och handelns tilläggspension komplettering.

⁴ Kollektivavtalspension – kommuner och landsting.

I slutredovisningen kommer även data från KPA Pension, som är förvalsbolaget för anställda i kommuner och landsting, och SPV och Kåpan Pensioner, som är förvalsbolagen för statligt anställda, att analyseras. Även data över SEB:s tjänstepensionssparande kunder, som kan komma från alla kollektivavtalsområden eller vara individuellt tecknade pensioner, kommer att inkluderas i slutredovisningen.

3 Forsknings- och utredningsöversikt

Redan 1965 visade Yaari (1965) med hjälp av nationalekonomisk teori att en nyttomaximerande, riskavert och rationell individ som inte bryr sig om att lämna arv efter sig borde välja en livslång pension framför en tidsbegränsad pension givet att priset på pensionsförsäkringen är aktuariskt⁵ beräknad. Teorin har därefter utvecklats och till exempel Davidoff med flera (2005) visar att personer borde investera en stor del av sin pension i ett livslångt alternativ även om priset inte är helt aktuariellt korrekt.

Även om det kan visas teoretiskt att det är fördelaktigt att välja livslång utbetalning av pensionen väljer många pensionärer att ta ut sin pension under en kortare period. Flera förklaringar till detta "pussel"⁶ har lyfts fram. En förklaring är "adverse selection" (snedvridet urval) vilket innebär att de som lever länge väljer livslång utbetalning, vilket leder till att priserna⁷ går upp och blir för höga för personer som har dålig hälsa och därmed dör tidigt. De väljer då en tidsbegränsad pension. En annan förklaring är att man vill lämna arv efter sig. Ytterligare förklaringar är att behovsprövade offentliga bidrag lämnas när pensionen har tagit slut samt att de flesta redan har livslånga offentliga pensioner och därmed en inkomst när den tidsbegränsade pensionen har tagit slut (se Hagen, 2015, för en genomgång av litteraturen).

3.1 Faktorer som påverkar val av uttag

Det finns relativt få empiriska studier om pensionsplaner där personer faktiskt ställs inför valet att ta ut pensionen livslångt eller under en tidsbegränsad period. Alla studier utom en, Hagen (2015), baseras på pensionsuttag i andra länder. Den svenska studien av Hagen bygger på tjänstepensionsdata från Alecta över tjänstemän i privat sektor.

De studier som finns visar att andelen som tar ut pensionen tidsbegränsat ökar över tid efter det att möjligheten att ta ut pensionen under en kortare period införs (Ameriks, 2002; Hagen, 2015; ISF 2015) och att sannolikheten att ta ut pensionen under en tidsbestämd period är större om pensionen är avgiftsbestämd än om den är förmånsbestämd (se sammanställning i Benartzi med flera, 2011; ISF, 2015).

Om pensionskapitalet är relativt litet kan utbetalningarna bli mycket små om individen väljer att ta ut pensionen livsvarigt. Det kan upplevas som mer attraktivt att få ett större månatligt belopp under en tidsbegränsad period än ett mindre livet ut. Även skattesystemet kan påverka uttaget.

⁵ Med det menas att prissättningen i försäkringen helt baseras på forskningsstödda riskfaktorer som vägs samman på ett i förväg bestämt sätt.

⁶ I litteraturen kallas detta "the annuitization puzzle".

⁷ I en svensk kontext innebär detta att månadsutbetalningen blir lägre.

Med ett stort pensionskapital kan ett tidsbegränsat uttag leda till en högre marginalskatt än med ett mindre pensionskapital. Detta kan leda till att de med stora kapital i lägre utsträckning tar ut sin pension tidsbegränsat. Tidigare studier visar att sannolikheten att ta ut pensionen tidsbegränsat ökar om pensionskapitalet är relativt litet (Bütler och Teppa, 2007; Benartzi med flera, 2011; Hurd och Panis, 2002; Hagen, 2015). Ett undantag är Mottola och Utkus (2007) som finner att personer med stort kapital har en lägre sannolikhet att välja livslång utbetalning. Forskningen visar även att de som har låg inkomst (Hagen, 2015) eller låg utbildningsnivå (Hurd och Panis, 2002) har en högre sannolikhet än andra att ta ut pensionen under en tidsbegränsad period.

Eftersom kvinnor i genomsnitt lever längre än män och är mindre riskbenägna än män (se t.ex. Bertrand, 2010; Croson and Gneezy, 2009; Eckel and Grossman, 2008) indikerar detta att kvinnor skulle ha en högre sannolikhet än män att välja livslånga pensioner. Forskningen är dock inte entydig vad gäller om kvinnor är mer benägna att välja livslång pension än män, eller vice versa. I en del av studierna har kvinnor en högre sannolikhet än män att välja tidsbegränsad pension och skillnaderna står sig när det kontrollerats för pensionskapital och andra bakgrundsfaktorer (Bütler och Teppa, 2007; Hurd och Panis, 2002) medan andra studier visar motsatta förhållanden (Mottola och Utkus, 2007; Benartzi med flera, 2011; Hagen, 2015).

En anledning till att välja att ta ut pensionen tidsbegränsat är en nedsatt hälsa och förväntningar om den egna livslängden. En tidigare studie baserad på svenska data visar att de som har en nedsatt hälsa (mätt som stort uttag av sjukpenning), har avlidit inom några år efter pensioneringstillfället eller har föräldrar som har avlidit vid en relativt tidig ålder har en något lägre sannolikhet att välja livslång pension (Hagen, 2015).

Även ålder har betydelse för valet att ta ut pensionen livslångt eller tidsbegränsat. Ju äldre personen är när han eller hon börjar ta ut pensionen, desto högre är sannolikheten att välja livslång pension (Mottola och Utkus, 2007; Benartzi med flera, 2011; Hagen, 2015).

Viljan att lämna arv efter sig kan vara en anledning till att välja att ta ut pensionen tidsbegränsat. De som har barn har samma sannolikhet som de som inte har barn att ta ut pensionen livslångt, vilket tolkas av Hagen (2015) som att det inte är viktigt att lämna arv efter sig. Andelen som tar ut pensionen livslångt är lägre bland dem som är gifta (Bütler och Teppa, 2007; Mottola och Utkus, 2007). Undantaget är Hagen (2015), där de som är gifta i högre grad väjer att ta ut pensionen livslångt jämfört med under fem år.

Studierna refererade till ovan är registerstudier. ISF (2015) har genomfört en enkätstudie där pensionärer tillfrågats om varför de valt tidsbegränsad respektive livslång pension. De orsaker som flest pensionärer angav till att de valde att ta ut pensionen tidsbegränsat är att de ville att övergången till livet som pensionär skulle innebära en så liten försämring som möjligt av ekonomin, att de ville passa på att leva ett så gott liv som möjligt när de var vid god hälsa samt att de ville få ut hela sin tjänstepension. Även de personer som tog ut pensionen livslångt svarade i störst utsträckning att de vill att övergången till livet som pensionär skulle innebära en så liten

försämring som möjligt (!). En stor andel svarade även att de ville att pengarna skulle tillåta ett bra liv även när de var mycket gamla samt att de ville vara säkra på att pengarna skulle räcka hela livet. Det fanns inga nämnvärda könsskillnader i svaren, vare sig bland dem som valde att ta ut pensionen tidsbegränsat eller livslångt.

3.2 Blanketter, information och valet av uttag

Empirisk forskning, som utgår från forskningsfältet behavioral economics, visar att den information som ges vid pensioneringstillfället och utformningen av blanketterna för pensionsuttaget kan påverka hur valet blir (se sammanställningen om "framing effects" i Mitchell och Utkus, 2003, eller Kahneman, 2013).

Merparten av forskningen pekar på att blanketter med förval är starkt styrande för hur personerna väljer att ta ut sin pension, det vill säga en stor andel väljer – aktivt eller passivt – det förvalda alternativet (Riksrevisionen, 2014; ISF, 2014; ISF, 2015; Hagen, 2015; Bütler och Teppa, 2007). Även hur informationen om de olika valen är upplagd påverkar utfallet av dessa (Riksrevisionen, 2014). Studierna visar även att män och kvinnor påverkas på samma sätt av blanketternas och informationens utformning (ISF, 2014; Agnew med flera, 2008).

4 Möjligheter till tidsbegränsade uttag i tjänstepensionerna

Folkpensionssystemet infördes år 1913. Innan dess hade vissa grupper pensioner från sina arbetsgivare, men med folkpensionen kom hela befolkningen att omfattas av pensionsystemet. Folkpensionen var från början inkomstprövad, men efter reformen år 1948 blev den oberoende av den försäkrades inkomst och förmögenhet. Folkpensionen kompletterades med inkomstrelaterad tjänstepension för offentligt anställda och tjänstemän i privat sektor.

När den inkomstrelaterade allmänna tilläggspensionen (ATP) infördes år 1960 omvandlades tjänstepensionerna för kommun- och landstingsanställda, statligt anställda samt tjänstemännen i privat sektor till kompletterande pensioner. Inom offentlig sektor var dessa först beslutade enligt reglementen för att senare bli kollektivavtalade, men för tjänstemän i privat sektor kollektivavtalades Industrins och handelns tilläggspension, ITP, redan år 1960. Arbetarna i privat sektor fick kollektivavtalad tjänstepension först år 1973, i form av Särskild tilläggspension, STP.

De kollektivavtalade tjänstepensionerna skiljer sig åt mellan sektorerna eftersom de har förhandlats fram sektorsvis⁸ av de centrala parterna på arbetsmarkanden. De har även förändrats flera gånger över tid. Genom de pensionsavtal som har förhandlats fram på senare tid har dock tjänstepensionerna för de olika sektorerna blivit allt mer lika.

Inom de stora kollektivavtalsområdenas tjänstepensioner finns det möjlighet att ta ut delar eller hela tjänstepensionen under en tidsbegränsad period. Tjänstepensionerna har under de senaste decennierna gått från att helt, eller huvudsakligen, haft livslång utbetalning till att en del, eller hela tjänstepensionen, kan tas ut tidsbegränsat.

Drygt 90 procent av alla anställda arbetar på en arbetsplats med kollektivavtalad tjänstepension. Utöver de kollektivavtalade tjänstepensionerna finns det även tjänstepensioner som har slutits direkt mellan arbetsgivare och arbetstagare, och tjänstepensioner som tecknats av egenföretagare. Hur stor andel som har tjänat in till någon form av tjänstepension är inte kartlagt.⁹ Individer kan gå in och ut ur anställningar på arbetsplatser med kollektivavtalade eller andra tjänstepensioner. Andelen som kommer att få någon form av tjänstepension är därmed troligtvis högre än 90 procent.

⁸ I vissa fall har enskilda branscher egna avtal, till exempel BTP för bankanställda och FTP för försäkringsanställda.

⁹ Inspektionen för socialförsäkringen har fått i uppdrag av regeringen att kartlägga detta i regleringsbrevet för budgetår 2016. Kartläggningen ska vara klar den 1 juni 2017.

Många personer kommer att ha tjänstepensioner från flera olika avtal och kommer därmed att kunna välja olika uttagsperioder för de olika tjänstepensionerna. Detta gäller till exempel om ett nytt pensionsavtal förhandlas fram i en sektor. De som är anställda i sektorn kan då få tjänstepension både från det gamla och det nya avtalet. Formerna för detta bestäms enligt övergångsregler. Ett annat exempel är om en arbetstagare byter till arbete i en annan sektor. Då lämnas ett fribrev på den redan intjänade tjänstepensionen enligt vilket tjänstepension betalas ut när arbetstagaren går i pension.

Utöver de ramar som sätts upp för uttag av tjänstepensionerna i kollektivavtalen finns det reglerat i inkomstskattelagen (1999:1229) från vilken ålder och under hur kort tid tjänstepensionerna minst kan tas ut. Före år 2000 reglerades tjänstepensionerna i kommunalskattelagen (1928:370). Nedan redogörs för reglerna för tjänstepension samt utvecklingen av dessa enligt kommunalskattelagen respektive inkomstskattelagen. Dessutom redogörs för hur möjligheten till tidsbegränsade uttag av den kollektivavtalade tjänstepensionen ser och har sett ut enligt avtalsbestämmelserna inom de fyra största avtalsområdena. För detaljer om avgiftsnivåer, intjänandeåldrar med mera i de kollektivavtalade tjänstepensionerna hänvisas till ISF (2015).

4.1 Lagregler som styr uttagen

Pensionsförsäkringarna regleras, både historiskt och i dag, i skattelagstiftningen. Enligt kommunalskattelagens (1928:370) lydelse från år 1950¹⁰ fick pensionsförsäkring inte tas ut före 55 års ålder, om en tidigare ålder inte kunde anses skälig till följd av yrke eller varaktigt nedsatt arbetsförmåga. Pensionen fick högst lämnas livslångt, vilket gav utrymme för tidsbegränsade pensioner. Minsta längd på de tidsbegränsade pensionerna reglerades dock inte förrän år 1973¹¹. Då infördes att tidsbegränsade pensioner måste betalas ut i minst fem år, eller minst i ett och ett halvt år om pensionen upphörde vid 63 års ålder.

Reglerna om tidsbegränsade pensioner ändrades något redan år 1976¹². Kortaste ordinarie utbetalningsperiod var fortfarande fem år, men undantaget ändrades till att pensionen kunde betalas ut under som kortast tre år om pensionen upphörde vid 65 års ålder. Under de fem första utbetalningsåren skulle tjänstepensionen vid varje utbetalningstillfälle betalas ut med samma eller med ett stigande belopp. Om pensionsförsäkringens kapitalvärde var litet (vid lagens införande 10 000 kronor) eller om särskilda skäl förelåg kunde Riksskatteverket medge att pensionsförsäkring återköptes, det vill säga betalades ut som en engångsutbetalning till den försäkrade.

De regler för tidsbegränsade uttag som infördes år 1976 är i stort sett oförändrade än i dag. Enligt inkomstskattelagen (1999:1229) får tjänstepensionen tidigast tas ut från 55 års ålder. Om den försäkrade har beviljats sjukersättning kan utbetalningen påbörjas före 55 års ålder. Det samma

¹⁰ Ändring av kommunalskattelagen genom SFS 1950:308.

¹¹ Ändring av kommunalskattelagen genom SFS 1972:254.

¹² Ändring av kommunalskattelagen genom SFS 1975:1347.

gäller om det finns särskilda skäl för tidigare utbetalning. Då får Skatteverket besluta att pensionen kan betalas ut före 55 års ålder.¹³

Tjänstepensionen får inte betalas ut under kortare tid än fem år. Om pensionen kommer att upphöra när den försäkrade uppnår 65 års ålder kan den tas ut under som kortast tre år.¹⁴ Dock kan undantag göras om pensionen är kollektivavtalad. Då gäller den minsta utbetalningsperiod som står i kollektivavtalet.¹⁵

Under de fem första utbetalningsåren ska tjänstepensionen vid varje utbetalningstillfälle betalas ut med samma eller med ett stigande belopp.¹⁶ Om tjänstepensionen är en fondförsäkring får beloppet vara avtagande, om det beror på fondandelarnas kursutveckling.¹⁷

Om det tekniska återköpsvärdet av tjänstepensionsförsäkringen är lägre än ett prisbasbelopp kan den försäkrade få hela beloppet utbetalt som ett engångsbelopp.¹⁸ Skatteverket kan också medge återköp av försäkringen om den försäkrade har hamnat på obestånd och kan lösa sin ekonomiska situation om hela tjänstepensionen betalas ut vid ett tillfälle, eller om det annars finns synnerliga skäl.¹⁹ Det sistnämnda gäller om det inte strider mot försäkringsavtalet eller försäkringstekniska riktlinjer.

4.2 Kommun- och landstingsanställda

Inom kommun- och landstingssektorn har det funnits kompletterande tjänstepensioner sedan ATP-systemet infördes år 1960. De allra äldsta pensionsavtalen ger inte möjlighet till en tidsbegränsad pension. Denna möjlighet infördes först med pensionsavtal PFA 98 från år 1998, som gäller för dem som är födda år 1938 och senare. Pensionen i PFA 98 bestod av tre olika delar: den avgiftsbaserade ålderspensionen, den individuella delen²⁰ samt den kompletterande ålderspensionen. Den avgiftsbaserade ålderspensionen och den kompletterande pensionen, som var förmånsbestämd, skulle betalas ut livslångt och tidigast från 61 års ålder. Den individuella delen, som var en avgiftsbaserad pension för vilken den försäkrade kunde välja förvaltning, fick tas ut tidsbegränsat. Tidigaste uttagsålder och möjliga uttagsperioder av den individuella delen bestämdes av försäkringsbolaget och den försäkrade tillsammans utifrån de regler som fanns i den då gällande inkomstskattelagen som beskrivits i avsnittet ovan.

Innan PFA 98 infördes hade anställda i kommuner och landsting tjänat in tjänstepension enligt pensionsavtal PA-KL. De som omfattades av PA-KL vid årsskiftet 1997/98 fick beräknat en intjänad pensionsrätt. Intjänad

¹³ 58 kap. 10 § inkomstskattelagen.

¹⁴ 58 kap. 10 § första stycket inkomstskattelagen.

¹⁵ 58 kap. 11 § andra stycket och 20 § inkomstskattelagen.

¹⁶ 58 kap. 10 § första stycket inkomstskattelagen.

¹⁷ 58 kap. 15 § inkomstskattelagen.

¹⁸ 58 kap. 18 § inkomstskattelagen. Fram till och med den 31 december 2015 var gränsen 30 procent av ett prisbasbelopp.

¹⁹ 58 kap. 18 § inkomstskattelagen. Fram till och med den 31 december 2015 fanns även krav på att det tekniska återköpsvärdet skulle uppgå till högst ett prisbasbelopp.

²⁰ Den individuella delen fastslogs i det ursprungliga avtalet PFA 98 den 23 juni 1998, men de försäkrade började tjäna in avgifter till denna del först från den 1 januari 2000.

pensionsrätt 1997-12-31 (IPR) kan användas som en tidsbegränsad pension om den tas ut före 65 års ålder.

Ytterligare en form av tidsbegränsad pension kunde de som hade en lägre pensionsålder än 65 år enligt kollektivavtal få enligt PFA 98. Den kallades särskild ålderspension och kunde lämnas tidigast från den ålder som var pensionsålder enligt kollektivavtalet, och betalas ut fram till 65 års ålder.

Kommunalarbetareförbundet slöt ett nytt avtal, PFA 01, med Svenska Kommunförbundet och Arbetsgivareförbundet för kommunalförbund och kommunala företag som började gälla 1 april 2001. För övriga förbund fortsatte PFA 98 att gälla, men uppdaterades så att villkoren i stort sett överensstämde med PFA 01²¹.

Enligt både PFA 01 och PFA 98 kunde nu även den avgiftsbestämda ålderspensionen användas som tidsbegränsad pension före 65 års ålder med början den 1 januari 2002. Parterna kom även överens om att den avgiftsbestämda ålderspensionen skulle tas bort från och med den 1 januari 2003 och att motsvarande pensionsavgift i stället skulle avsättas till den individuella delen. Den individuella delen kunde tas ut tidsbegränsat enligt överenskommelse mellan den försäkrade och försäkringsbolaget i enlighet med inkomstskattelagen.

Anställda inom kommuner och landsting omfattas sedan 2006 av KAP-KL och sedan 2015 av AKAP-KL om de är födda 1986 eller senare. KAP-KL har dels en förmånsbestämd ålderspension som gäller för personer med inkomster över 7,5 inkomstbasbelopp, dels en avgiftsbestämd ålderspension som täcker alla. Den förmånsbestämda ålderspensionen kan endast tas ut livsvarigt. Tidigaste uttagsåldern är 61 år. Den avgiftsbestämda ålderspensionen kan tas ut från 55 års ålder och då tidsbegränsat eller livslångt. Den anställda kommer överens med försäkringsbolaget om längden på ett eventuellt tidsbegränsat uttag. I den förmånsbestämda och avgiftsbestämda pension i KAP-KL är förvalet livslångt uttag.

AKAP-KL är en helt avgiftsbestämd pension som kan tas ut från 55 års ålder. Hela pensionen kan tas ut tidsbegränsat eller livslångt. Reglerna för uttag bestäms mellan den försäkrade och försäkringsbolaget utifrån gällande inkomstskattelagstiftning. Förval för den avgiftsbestämda AKAP-KL är livslång utbetalning.

4.3 Statligt anställda

Fram till år 1974 var de statligt anställdas tjänstepensioner reglerade i Statens allmänna tjänstepensionsreglemente (SFS 1959:287). Den kollektivavtalade tjänstepensionen kom till först 1974 genom avtal PA -74. Möjligheten att ta ut en del av pensionen tidsbegränsat infördes i och med tjänstepensionsavtal PA -91, som slöts 1991. PA-91 bestod av en förmånsbestämd ålderspension och en avgiftsbestämd kompletterande ålderspension. Den kompletterande ålderspensionen kunde tas ut antingen som en livsvarig eller en tidsbegränsad pension medan den förmånsbestämda endast kunde tas ut livslångt. Båda pensionerna kunde tas ut från 60 års ålder.

²¹ PFA 98 kom att justeras från 8 maj 2001.

År 2003 ersattes PA -91 av PA 03, men de som var födda före år 1943 fortsatte att täckas av PA -91. PA 03 bestod av två avgiftsbestämda pensioner, individuell ålderspension och kompletterande ålderspension, samt en förmånsbestämd del för personer med inkomster över intjänandetaket i den allmänna pensionen²². Den kompletterande ålderspensionen kan tas ut tidsbegränsat eller livslångt. Den individuella ålderspensionen och den förmånsbestämda delen kan endast tas ut livslångt om den tas ut vid 65 års ålder eller senare. Om den individuella pensionen eller den förmånsbestämda pensionen tas ut före den ordinarie pensionsåldern, som för de flesta i statlig sektor är 65 år, kan den användas som en tidsbegränsad pension fram till ordinarie pensionsålder. Tidigaste uttag för både den individuella och den förmånsbestämda pensionen är 61 år (om inte pensionsåldern är lägre enligt avtalet). De förvalda utbetalningstiderna är fem år för Kåpan och livslång utbetalning för den individuella delen och den förmånsbestämda pensionen.

Ett nytt pensionsavtal, PA 16, som gäller från år 2016 har slutits för statligt anställda. Villkoren för personer som är födda före år 1988 är de samma som i PA 03²³. De som är födda år 1988 eller senare omfattas av en avgiftsbestämd ålderspension som består av tre delar: ålderspension valbar, ålderspension obligatorisk och ålderspension flex. Den försäkrade väljer själv förvaltare av ålderspension valbar, medan parterna har bestämt försäkringsgivare för ålderspension obligatorisk. Ålderspension flex är en form av delpension och kommer inte att behandlas närmare här. Ålderspensionen kan tidigast betalas ut från 61 års ålder, eller från den lägsta ålder för vilken allmän pension kan betalas ut. Ålderspensionen kan betalas ut tidsbegränsat eller livslångt. Den kortaste utbetalningstiden för ålderspension valbar är tio år och fem år för ålderspension obligatorisk.

4.4 Privatanställda tjänstemän

Tjänstemän inom privat sektor täcks av tjänstepensionsavtal ITP. Avtalet slöts 1960 när ATP-systemet infördes. Pensionen var helt förmånsbestämd och kunde tas ut från 55 års ålder. År 1977 infördes en ny avgiftsbestämda pension, ITPK, som kompletterar den förmånsbestämda pensionen i ITP-avtalet. ITPK kunde redan då användas som en tidsbegränsad eller livslång pension. ITPK kunde tas ut under minst två år och som tidigast från 55 års ålder. Förvald utbetalningsperiod var från början livslång utbetalning, men mellan år 1990 och 2007 var den förvalda utbetalningsperioden fem år.

Ett nytt ITP-avtal började gälla den 1 januari 2007. I detta avtal omvandlades den befintliga ITP-planen till ITP2. Nytt blev att den förmånsbestämda pensionen i ITP2 sedan dess kan tas ut som en tidsbegränsad pension om minst fem år. I praktiken blev detta möjligt från den 1 juli 2007. Den förmånsbestämda pensionen kan tas ut från 55 års ålder.

Nytt för ITPK:n blev att den försäkrade nu kunde placera den i ett annat bolag än Alecta och att förvalet på nytt blev livslång utbetalning. ITPK:n enligt gamla avtalsregler kallas sedan dess ITPK ursprunglig. ITPK kan även

²² Enligt övergångsregler får de födda 1972 eller tidigare även en förmånsbestämd pension på lönedelar under 7,5 inkomstbasbelopp.

²³ Bestämmelserna i PA 03 har införlivats i PA 16 som Avdelning II.

enligt detta avtal betalas ut från 55 års ålder, tidsbegränsat under som kortast två år, eller livslångt.

En helt ny avgiftsbestämd pension, ITP1, infördes också som gäller för dem födda år 1979 och senare.²⁴ ITP1 kan tas ut livslångt eller tidsbegränsat med en minsta utbetalningstid om fem år och som tidigast från 55 års ålder.

4.5 Arbetare i privat sektor

Då STP-avtalet slöts år 1973 fick arbetare i privat sektor en tjänstepension som kompletterade den dåvarande allmänna tilläggspensionen, ATP. STP var en förmånsbestämd pension. Inom STP-avtalet fanns det ingen möjlighet att ta ut pensionen tidsbegränsat utan den var en livslång pension.²⁵ Den kunde inte heller tas ut före 65 års ålder.

Ett nytt pensionsavtal slöts för arbetare i privat sektor år 1996. Pensionsavtalet SAF-LO ger en helt avgiftsbestämd pension. SAF-LO-pensionen kan väljas med tidsbegränsat uttag på 5–20 år eller livslångt, där livslång utbetalning är förvald. Den tidigaste uttagsåldern är 55 år. Förvald utbetalningstid är livslång utbetalning.

De som arbetade inom avtalsområdet och hade tjänat in pensionsrätter inom STP fick ett fribrev när SAF-LO infördes. En stor del av dem som går i pension i dag har därför delar av pensionen både från den gamla STP-planen och från avtalspension SAF-LO. Det är först de som är födda år 1968 eller senare som får hela sin tjänstepension från SAF-LO.²⁶ Den del av tjänstepensionen som lämnas från STP enligt övergångsreglerna kan tas ut från 60 års ålder²⁷ och tjänstepensionen betalas ut livslångt.

²⁴ Även äldre kan täckas av ITP1 genom överenskommelser med arbetsgivaren, eller om de är anställda i ett företag som tecknat kollektivavtal efter 25 april 2006 eller blivit medlemmar i Svenskt Näringsliv efter 1 januari 2007.

²⁵ Om försäkringsbeloppet var så lågt så att det enligt kommunalskattelagen kunde återköpas betalades dock pensionen ut som ett engångsbelopp.

²⁶ Det finns särskilda övergångsregler mellan STP och SAF-LO för dem födda år 1932–1967.

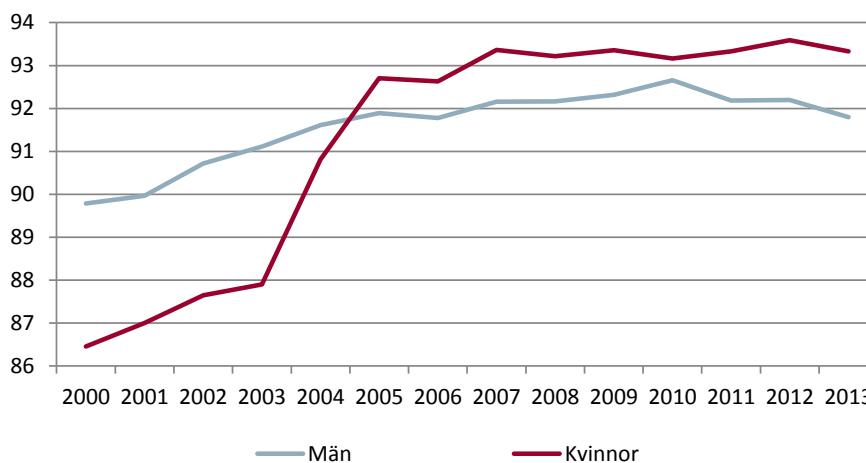
²⁷ De som var förtidspensionärer när SAF-LO infördes får ta ut STP-delen först från 65 års ålder.

5 Tjänstepensionernas täckningsgrad

För att mäta tjänstepensionernas täckningsgrad används SCB:s LISA-databas som är en longitudinell registerdatabas på individnivå. SCB:s data har inte information om tjänstepensionen är kollektivavtalad, bestämd genom en individuell överenskommelse mellan en arbetstagare eller arbetsgivare eller tecknad av en egenföretagare. Däremot finns information om från vilken sektor en tjänstepensionstagare har fått sin inkomst under arbetslivet, samt vilket försäkringsbolag som betalar ut tjänstepensionen. Dessa uppgifter ger tillsammans en indikation på om tjänstepensionen är kollektivavtalad eller ej. I kapitel 4 och 5 används en kombination av dessa individuppgifter från LISA-databasen. Analysen i dessa kapitel bygger därför på all tjänstepension, inte endast kollektivavtalad. I kapitel 6 och kapitel 7 används utöver SCB:s data individdata från försäkringsbolagen Alecta och AMF. Dessa data innehåller uppgifter om vilka kollektivavtal som tjänstepensionen har tjänats in genom. Det gör det möjligt att jämföra kollektivavtalad tjänstepension med individuellt avtalad eller tecknad tjänstepension.

Andelen som har en tjänstepensionsutbetalning vid 66 års ålder har ökat sedan år 2000 (se figur 1).²⁸ Ökningen är särskilt tydlig bland kvinnor mellan år 2002 och år 2005. År 2013 fick 92 procent av 66-åriga män och 94 procent av 66-åriga kvinnor tjänstepension utbetald.

Figur 1 Tjänstepensionens täckningsgrad bland 66-åringar, procent

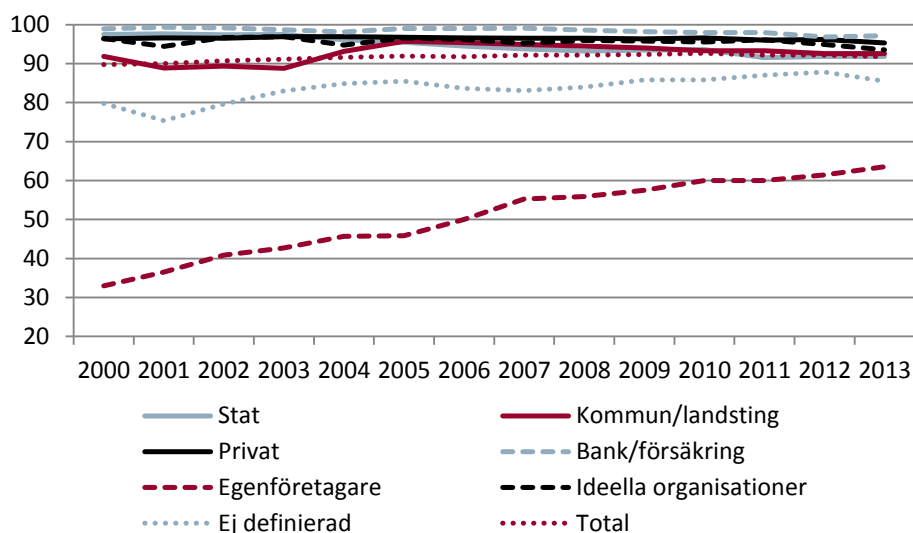
Källa: LISA-databasen. ISF:s bearbetningar.

²⁸ Andelen avser dem som förekommer i LISA-databasen under minst fem år mellan 55 och 64 års ålder. Detta för att kunna avgöra var deras huvudsakliga arbetsinkomst kommer från mellan 55 och 64 års ålder.

När tjänstepensionernas täckningsgrad mäts som andelen som har en tjänstepension vid 66 års ålder bortses dock från individer som påbörjar uttag senare, har tagit ut hela sin tjänstepension före 66 års ålder eller som inte förekommer i materialet vid 66 års ålder (till följd av att de till exempel har emigrerat eller avlidit före 66 års ålder). Med den här metoden underskattas täckningsgraden för grupper med ett uppskjutet uttag, ett förtida uttag av hela tjänstepensionen, en ökad dödlighet eller emigration före 66 års ålder. En kompletterande analys visar emellertid att det undersökta måttet bara marginellt påverkas av att begränsa urvalet till dem som samtidigt har uttag av allmän ålderspension vid 66 års ålder.

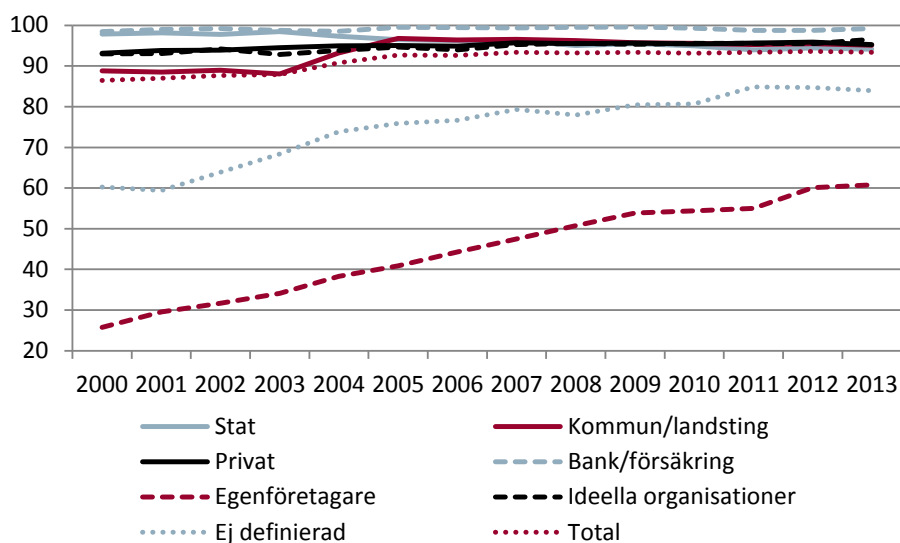
Figur 2 och figur 3 visar andelarna som får tjänstepension vid 66 års ålder uppdelat utifrån den sektor de fick sin huvudsakliga arbetsinkomst från under 55–64 års ålder. Den absoluta majoriteten män har arbetat i privat sektor medan kvinnorna framför allt har arbetat i kommuner och landsting, följt av privat sektor (se Appendix figur 17 för andelarna med huvudsaklig inkomst från olika sektorer).

Figur 2 Andelen män med tjänstepension vid 66 års ålder uppdelad efter arbetssektor, procent

Källa: LISA-databasen. ISF:s bearbetningar.

Figur 3 Andel kvinnor med tjänstepension vid 66 års ålder uppdelad efter arbetssektor, procent

Källa: LISA-databasen. ISF:s bearbetningar.

Täckningsgraden uppgår till mellan 90 och 100 procent, och den är relativt stabil över tid i offentlig sektor, bland privatanställda²⁹, bank- och försäkringsanställda samt anställda i ideella organisationer och stiftelser. I offentlig sektor täcks alla av kollektivavtal. Att täckningsgraden inte är 100 procent för 66-åringarna i offentlig sektor kan bero på att en del tar ut tjänstepensionen senare, eller att de inte uppfyllt villkoren i kollektivavtalet³⁰ för att tjäna in tjänstepension trots att de har fått sin huvudsakliga inkomst från en offentlig arbetsgivare.

Bland egenföretagare och personer som inte kan klassas till någon sektor³¹ är täckningsgraden lägre, men ökande över tid. Andelen av egenföretagarna som har tjänstepension vid 70 års ålder är inte högre än vid 66 års ålder (se figur 4 och figur 5), så den låga täckningsgraden bland egenföretagare beror sannolikt inte på att de i genomsnitt går i pension senare, och därmed tar ut pensionen senare än anställda, utan på att färre har tjänstepension. Att de som fick sin huvudsakliga inkomst från egenföretagande mellan 55 och 64 års ålder har inkomster från tjänstepension behöver inte betyda att de som egenföretagare tecknade tjänstepensioner. Deras tjänstepensionsinkomster kan istället härröra från att de var anställda före det att de blev egenföretagare eller att de var kombinatorer, det vill säga kombinerade en anställning som gav tjänstepension med egenföretagande.

Det finns små skillnader i täckningsgrad mellan kvinnor och män. Täckningsgraden är något lägre för kvinnliga egenföretagare än för

²⁹ Här inkluderas arbetsställen med institutionell sektorkod 21–23, dvs. företag, företags intresseorganisationer m.m. samt filialer till utländska företag.

³⁰ Det finns olika intjänandekrav i de olika kollektivavtalade tjänstepensionerna. Till exempel finns det åldersgränser, gränser för minsta arbetstid och inkomstgränser för intjänandet till tjänstepensionen.

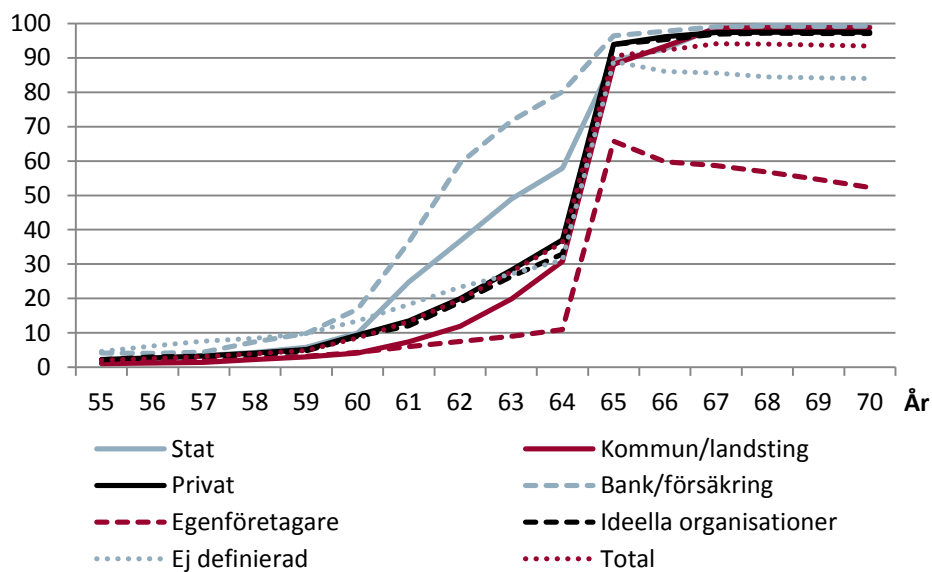
³¹ I datamaterialet finns personer som har en kontrolluppgift från en arbetsgivare eller en företagarinkomst, men som enligt SCBs definition i den registerbaserade arbetsmarknadsstatistiken inte anses vara förvärvsarbetande. Dessa får då inte en sektorstillhörighet i denna analys. Dessa personer utgör ungefär 5 procent.

manliga. Även bland dem som inte kan klassas till någon sektor är täckningsgraden lägre för kvinnor än för män. För övriga områden är könsskillnaderna mycket små.

5.1 Andel med tjänstepension i olika åldrar

Åldern för när försäkrade tar ut tjänstepension skiljer sig kraftigt åt mellan sektorerna. I figur 4 och figur 5 visas andelen män respektive kvinnor som har en tjänstepensionsutbetalning³² vid olika åldrar år 2008–2013. De flesta tjänstepensioner får endast lyftas om syftet är att gå i pension.³³ I den allmänna pensionen kan den försäkrade lyfta full pension samtidigt som han eller hon fortsätter att arbeta.

Figur 4 Andel män med tjänstepension i olika åldrar och sektorer, år 2008–2013, procent

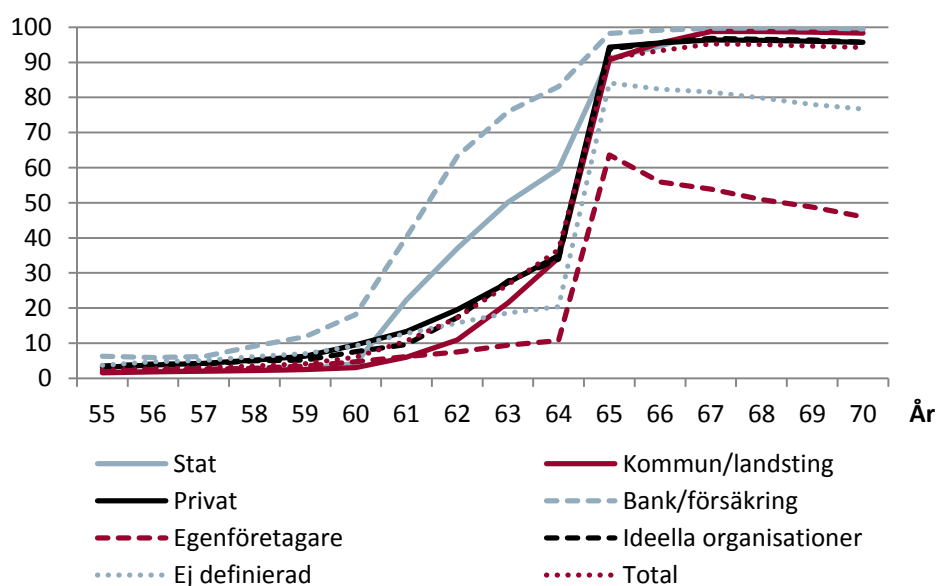

Källa: LISA-databasen. ISF:s bearbetningar.

³² De med sjukersättning/förtidspension har uteslutsits ur analysen då tjänstepensionsvariabeln även innehåller kompletterande sjukpension för alla sektorer förutom arbetare i privat sektor och kommun/landstingsanställda.

³³ Den faktiska tillämpningen av detta skiljer sig åt mellan avtalen.

Figur 5 Andel kvinnor med tjänstepension i olika åldrar och sektorer, år 2008–2013, procent

Källa: LISA-databasen. ISF:s bearbetningar.

Störst andel som tar ut tjänstepensionen före 65 års ålder är män och kvinnor som i huvudsak har arbetat inom bank och försäkring. Vid 63 års ålder hade drygt 70 procent av männen och kvinnorna tagit ut tjänstepension. Även en stor andel av de statsanställda männen och kvinnorna tar ut tjänstepension före 65 års ålder. Vid 63 års ålder tog i genomsnitt hälften av de statsanställda männen och kvinnorna ut tjänstepension.³⁴

Över 97 procent av dem som har arbetat inom offentlig eller privat sektor, bank och försäkring samt ideella föreningar har en tjänstepensionsutbetalning vid 67 års ålder. Det är främst egenföretagare samt kvinnor som inte kan definieras till någon sektor som har låga andelar med tjänstepension efter 67 års ålder.

5.2 Tjänstepensionskällor

Statistiken över tjänstepensionsutbetalningar är uppdelad utifrån utbetalare i LISA-databasen. Dessa är SPV/Kåpan, KPA, Alecta, AMF, direktutbetalade tjänstepensioner samt övriga försäkringsbolag. Direktutbetalade tjänstepensioner är pensioner som arbetsgivaren betalar ut direkt till en före detta anställd eller deras efterlevande. Dessa tjänstepensioner har alltså inte förvaltats av ett försäkringsbolag.

Inom statlig sektor administreras den förmånsbestämda tjänstepensionen av Statens pensionsverk (SPV). Den avgiftsbestämda kompletterande ålderspensionen förvaltas av Kåpan Pensioner. Den försäkrade väljer själv hur den avgiftsbestämda individuella ålderspensionen ska förvaltas. Görs inget aktivt val placeras även den individuella ålderspensionen hos Kåpan Pensioner.

³⁴ Här inkluderas även de som avgått med avgångspension.

KPA förvaltar den förmånsbestämda pensionen för kommun- och landstingsanställda. Den försäkrade väljer själv förvaltare för den avgiftsbestämda individuella ålderspensionen. Om inget val görs förvaltas den avgiftsbestämda ålderspensionen av KPA. Kommuner och landsting kan även skuldföra pensionerna och betala dem på löpande räkning när en anställd eller före detta anställd går i pension. I LISA-databasen klassificeras dessa tjänstepensioner som utbetalningar från "övriga bolag".

Den förmånsbestämda pensionen i ITP-planen (nu ITP2), som är pensionsplanen för tjänstemän i privat sektor, förvaltas av Alecta. Den avgiftsbestämda ITPK och den nya avgiftsbestämda ITP1 bestämmer den försäkrade själv förvaltare för. Görs inget val placeras dessa pensioner hos Alecta.

Fram till år 1998 förvaltade AMF tjänstepensionerna STP och SAF-LO som arbetare i privat sektor har. Sedan dess får de försäkrade själva välja förvaltare av tjänstepension SAF-LO, men om individen inte gör något eget val förvaltar AMF pensionen.

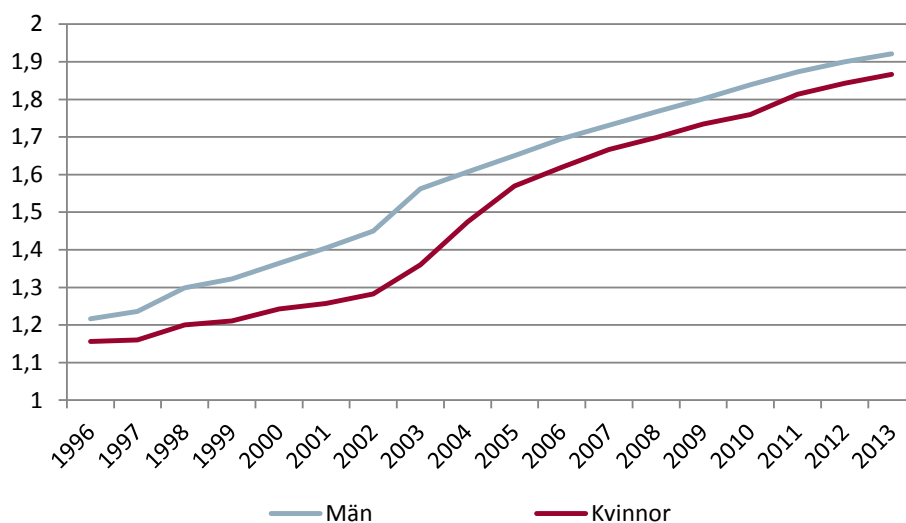
I kategorin direktutbetalade tjänstepensioner är det framförallt pensioner från bankernas pensionsstiftelser som betalas ut. I kategorin "övriga bolag" ingår alla pensionsutbetalare som inte nämnts ovan.

5.2.1 Flera tjänstepensioner

En individ kan dels ha flera tjänstepensioner hos en utbetalare, dels ha tjänstepensioner från flera utbetalare samtidigt, om han eller hon har jobbat i olika sektorer eller valt olika förvaltare för de valbara delarna i tjänstepensionerna. Det innebär att en individ kan ha olika uttagsperioder för de olika tjänstepensionerna och till exempel välja att kombinera en livslång tjänstepension med en tidsbegränsad tjänstepension. I LISA-databasen finns information om hur många tjänstepensionsbolag en person får tjänstepension i från, men inte om antalet tjänstepensioner individen har hos en och samma utbetalare.

Det genomsnittliga antalet tjänstepensionsutbetalare en 66-åring får tjänstepension ifrån har ökat över tid (se figur 6). Både män och kvinnor fick i genomsnitt tjänstepension från cirka 1,2 tjänstepensionsbolag år 1996. Bland männen ökade sedan det genomsnittliga antalet utbetalare snabbare än för kvinnor fram till år 2003. Därefter ökade det genomsnittliga antal tjänstepensionsutbetalare kvinnorna fick pension ifrån mer än för männen och år 2013 fick både män och kvinnor i genomsnitt tjänstepension från cirka 1,9 tjänstepensionsbolag.

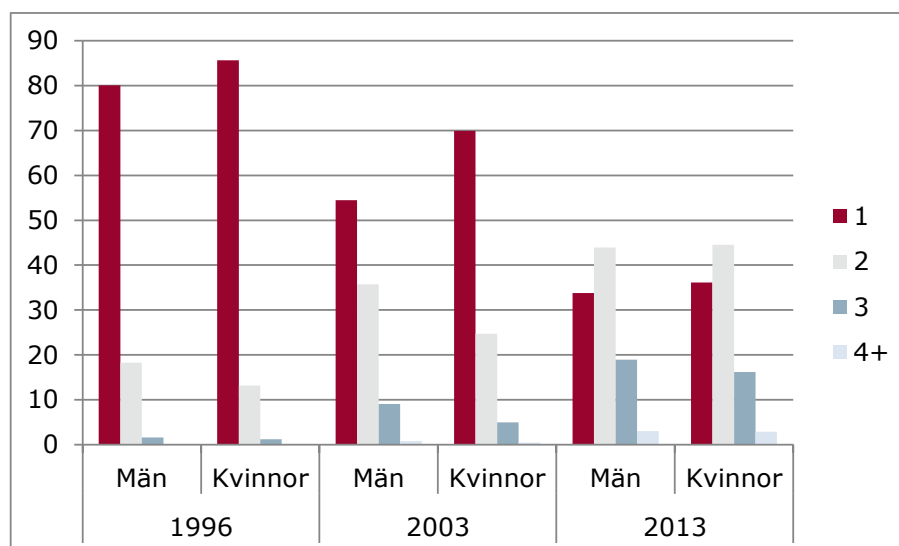
Figur 6 Genomsnittligt antal tjänstepensioner bland 66-åringar med tjänstepension, procent

Källa: LISA-databasen. ISF:s bearbetningar.

År 1996 var det vanligast bland både män (80 procent) och kvinnor (86 procent) som hade en tjänstepension vid 66 års ålder att få tjänstepension från en pensionsutbetalare (se figur 7). Bland männen fick 20 procent tjänstepension från mer än en pensionsutbetalare och nästan alla dessa fick tjänstepension från två utbetalare. Bland kvinnorna var samma andel 14 procent.

Figur 7 Andel med olika antal pensionsutbetalare vid 66 års ålder, procent

Källa: LISA-databasen. ISF:s bearbetningar.

År 2003 hade andelen som fick tjänstepension från en utbetalare minskat till 55 procent av männen och 70 procent av kvinnorna. Drygt var tredje man och knappt var fjärde kvinna fick då tjänstepension från två utbetalare. Andelen som fick tjänstepensionsutbetalningar från tre bolag

hade ökat till 10 procent av männen och 5 procent av kvinnorna. Knappt en procent av männen och knappt en halv procent av kvinnorna fick tjänstepension från minst fyra bolag.

Andelen personer med tjänstepensioner från fler tjänstepensionsutbetalare var än högre år 2013. Majoriteten av både männen och kvinnorna fick då tjänstepensionsinkomst från fler än ett tjänstepensionsbolag. Ungefär 45 procent av både männen och kvinnorna fick tjänstepension från två utbetalare och var femte från tre eller fler pensionsutbetalare.

Att andelarna som får tjänstepension från flera källor har ökat över tid beror dels på att arbetskraften har blivit mer rörlig över sektorsgränserna, dels på att möjligheten att välja förvaltare av hela eller delar av tjänstepensionen har införts i de kollektivavtalade tjänstepensionerna.

5.2.2 Pensionsutbetalare utifrån tjänstesektor

I tabell 1 visas vilken källa personer som har arbetat i olika sektorer får sin huvudsakliga tjänstepension från. Personerna definieras som att ha arbetat i en viss sektor om de har fått sin huvudsakliga inkomst från sektorn mellan 55 och 64 års ålder.

Tabell 1 Andel med sitt största uttag av tjänstepension vid 66 års ålder per huvudsaklig tjänstesektor mellan 55-64 år, år 2000–2013, procent

	<i>Stat</i>	<i>Kommun/ landsting</i>	<i>Privat</i>	<i>Bank/ försäkring</i>	<i>Egen- företag</i>	<i>Ideella org.</i>	<i>Ej def.</i>	<i>Totalt</i>
Alecta	3,7	3,2	29,8	5,8	11,7	32,2	14,3	18,0
KPA	1,8	66,4	2,8	0,4	3,4	6,7	13,3	21,6
SPV/ Kåpan	85,5	1,7	4,7	3,8	2,3	4,4	9,2	9,5
AMF	2,0	7,7	35,6	1,6	19,5	13,7	29,3	22,8
Statligt bolag	0,1	0,0	0,5	0,3	0,0	0,3	0,1	0,3
Direkt- utb. tjp	0,2	0,2	1,2	35,5	0,4	1,8	0,8	1,4
Övriga bolag	2,3	14,6	21,2	51,5	8,3	35,7	10,8	17,5
Ingen tjp	4,4	6,3	4,2	1,3	54,4	5,1	22,2	8,9
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: LISA-databasen. ISF:s bearbetningar.

Som väntat får de som varit statligt anställda i huvudsak tjänstepension från SPV. De som varit anställda i kommuner och landsting får framförallt sin tjänstepension från KPA, men även från "övriga bolag" som betalar ut de skuldförda pensionerna. Privatanställda får i huvudsak sina pensioner från AMF och Alecta. Dessa grupper representerar i princip privatanställda arbetare respektive privatanställda tjänstemän. I privat sektor har dessutom knappt en fjärdedel sin huvudsakliga utbetalning från "övriga bolag".

Bland personer som i huvudsak var egenföretagare mellan 55 och 64 års ålder saknar närmare hälften tjänstepension vid 66 års ålder. Bland egenföretagarna är det vanligast att ha tjänstepension hos AMF, följt av Alecta. Till personer som har haft sin huvudsakliga inkomst från bank- och försäkringssektorn lämnas pensioner framförallt från "övriga bolag" och som direktutbetalda tjänstepensioner. De som har varit anställda i ideella föreningar och idéburna organisationer får i huvudsak sin tjänstepension från "övriga bolag" och Alecta.

Det finns även en grupp som inte kan definieras till en tjänstesektor. De har fått inkomst enligt kontrolluppgiften, men är inte förvärvsarbetande enligt SCB:s definition. Gruppen motsvarar knappt fem procent av de studerade. Cirka en av fem i denna grupp har ingen tjänstepension alls. Bland personer i denna grupp som har tjänstepension får de flesta den från AMF.

I tabell 2 visas andelen som har någon tjänstepensionsutbetalning från olika tjänstepensionsutbetalare. Skillnaden jämfört med föregående tabell är att i den visades endast källan för den största tjänstepensionen. Av tabell 2 framgår om en person har fått en tjänstepensionsutbetalning från en viss utbetalare, oavsett storleken på denna.

Tabell 2 Andel med tjänstepensionsutbetalning från olika källor vid 66 års ålder utifrån huvudsaklig tjänstesektor mellan 55 och 64 års ålder, procent

	Stat	Kommun/ landsting	Privat	Bank/ försäkring	Egen- företag	Ideella org.	Ej def.	Totalt
Alecta	14,6	9,2	42,9	17,5	15,1	50,9	19,8	28,0
KPA	4,8	78,4	6,2	1,8	4,4	13,7	15,8	27,3
SPV/ Kåpan	90,3	4,0	8,8	8,6	3,4	10,9	11,0	12,9
AMF	15,6	25,5	49,1	6,0	23,9	32,1	36,3	36,6
Statligt bolag	0,5	0,2	2,2	3,7	0,2	0,8	0,6	1,3
Direkt- utb. tjp	0,6	0,4	2,0	43,0	0,6	2,9	1,5	2,1
Övriga bolag	17,1	29,1	53,5	72,7	14,2	64,3	19,9	40,3

Källa: LISA-databasen. ISF:s bearbetningar.

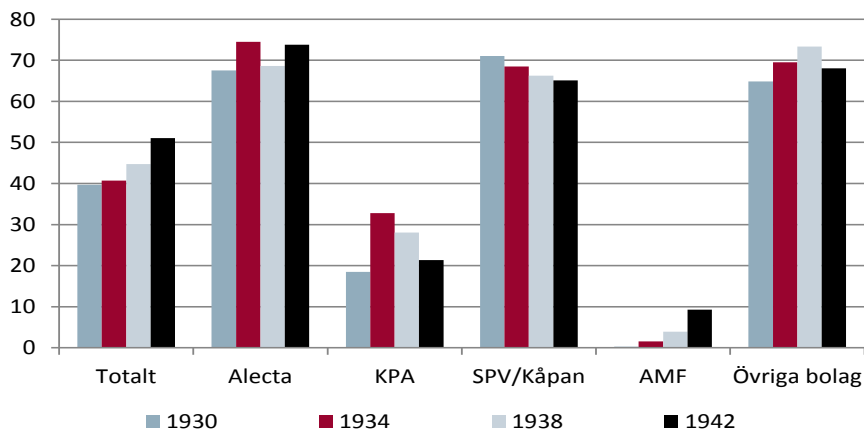
Resultaten visar att de som arbetar i ideella organisationer i genomsnitt har fått tjänstepensionsutbetalningar från flest tjänstepensionsutbetalare. En stor andel får utöver tjänstepension från sitt förvalda bolag även tjänstepension från "övriga bolag". Tabellen visar vidare att en större andel av de privatanställda har tjänstepension från fler källor än de offentligt anställda.

6 Andelar som tar ut tidsbegränsad pension

I LISA-databasen finns inte information om hur individen har valt att ta ut sin pension. Däremot kan en uppskattning göras av andelen som tar ut sin pension tidsbegränsat under fem år genom att jämföra tjänstepensionsinkomsten vid 66 års ålder och fem år senare, det vill säga vid 71 års ålder. Om det sker en minskning av pensionen mellan 66 och 71 års ålder är det en indikation på att pensionen troligtvis har varit tidsbegränsad under högst fem år. Tjänstepensionsdata från SCB innehåller även efterlevandeförmåner, vilka kan leda till en överskattning av andelen som tar ut tjänstepensionen under fem år. Det finns ingen möjlighet att separera efterlevandeförmånerna från övrig tjänstepensionsutbetalning.

I figur 8 och figur 9 visas andelen 71-åriga män respektive kvinnor födda åren 1930, 1934, 1938 och 1942 som fått sin pension reducerad med minst 10 procent mellan 66 och 71 års ålder.

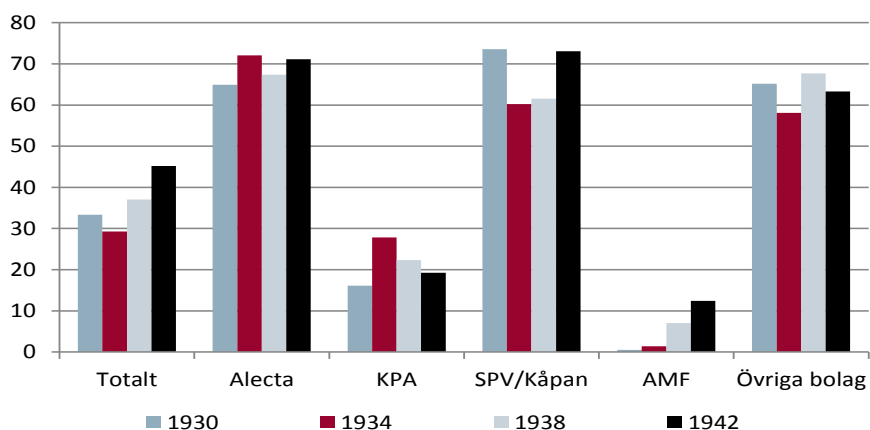
Figur 8 Andel 71-åriga män som har haft en tidsbegränsad pension, per utbetalare och födelseår, procent

Anm.: Tjänstepensionen definieras som tidsbegränsad om tjänstepensionen vid 71 års ålder är högst 90 procent av tjänstepensionen vid 66 års ålder.

Källa: LISA-databasen. ISF:s bearbetningar.

Figur 9 Andel 71-åriga kvinnor som har haft en tidsbegränsad pension, per utbetalare och födelseår, procent

Anm.: Tjänstepensionen definieras som tidsbegränsad om tjänstepensionen vid 71 års ålder är högst 90 procent av tjänstepensionen vid 66 års ålder.

Källa: LISA-databasen. ISF:s bearbetningar.

Andelen kvinnor och män med tidsbegränsad tjänstepension är totalt sett något högre för de yngre kohorterna än de äldre. Alecta, SPV/Kåpan och "övriga bolag" är de som betalar ut störst andel av pensionerna som tidsbegränsade för både män och kvinnor. Den lägsta andelen utbetalade tidsbegränsade tjänstepensioner återfinns hos AMF bland både kvinnor och män.

Totalt sett är andelen män som får en tidsbegränsad tjänstepension högre än andelen kvinnor bland samtliga årskullar som undersöks. Bland dem som får en tjänstepension utbetald från AMF är det dock vanligare bland kvinnor än män att ta ut sin pension tidsbegränsat. Detta gäller för alla kohorter.

Tabell 3 visar andelen som har fått en tjänstepensionsutbetalning vid 66 års ålder och som inte har någon tjänstepension alls vid 71 års ålder. Intressant är att en liten och något minskande andel bland både män och kvinnor inte har någon tjänstepension alls efter att den tidsbegränsade pensionen har upphört. Det innebär att nästan alla, och något större andel män än kvinnor, som tar ut en pension tidsbegränsat har ytterligare en tjänstepension kvar med längre utbetalningsperiod.

Tabell 3 Andel vars tjänstepension helt upphört mellan 66 års ålder och 71 års ålder, procent

	<i>Män</i>	<i>Kvinnor</i>
1930	2,6	4,4
1931	2,6	4,4
1932	2,7	4,7
1933	1,9	4,4
1934	1,0	0,7
1935	0,9	1,0
1936	0,9	0,8
1937	0,8	0,9
1938	1,0	1,1
1939	1,1	1,3
1940	1,1	1,4
1941	1,1	1,6
1942	1,5	1,8

Anm.: Tjänstepensionen definieras som att den helt upphör om personen har tjänstepensionsinkomst vid 66 års ålder men inte vid 71 års ålder.

Källa: LISA-databasen. ISF:s bearbetningar.

7 Vem tar ut tjänstepensionen tidsbegränsat?

I det här kapitlet undersöks vilka egenskaper de försäkrade har som väljer att ta ut sin tjänstepension tidsbegränsat under 2–5 år jämfört med under en längre tidsperiod eller livslångt. För att undersöka detta har individdata från LISA-databasen kopplats samman med individdata från Alecta och AMF. Uppgifterna från Alecta och AMF innehåller information om tjänstepensioner där de försäkrade har möjlighet att göra ett val för hur länge pensionen ska betalas ut. Det finns information om de försäkrade har valt att ta ut sin tjänstepension livslångt eller tidsbegränsat. För tidsbegränsade uttag finns det information om hur lång period den försäkrade valt, till exempel fem eller tio år.

Data från Alecta och AMF innehåller även information om förvalet för tjänstepensionen, det vill säga hur tjänstepensionen betalas ut om den försäkrade inte gör något val. Förvalen i de undersökta tjänstepensionerna är fem år, 30 år eller livslångt. Även ålder för första uttaget, första utbetalningens och kapitalets storlek finns angivet i datamaterialet.³⁵

Data från Alecta inkluderar personer som får ITPK och den förmånsbestämda tjänstepensionen i ITP2 enligt ITP-avtalet som täcker tjänstemän i privat sektor. Data från AMF innehåller samtliga försäkrade som valt AMF som förvaltare för sin tjänstepension och som har en tjänstepension som man kan välja uttagstid för. Detta innebär att de som finns i AMF:s data kan komma från alla sektorer på arbetsmarknaden utom den statliga. Analysen i kapitlet täcker således försäkrade från alla kollektivavtalade tjänstepensionsplaner och deras olika pensioner förutom de som varit statligt anställda: den avgiftsbestämda delen i KAP-KL, SAF-LO, förmånsbestämda delen i ITP2, ITPK samt ITP1. Det kan dock inte uteslutas att en försäkrad som får sin tjänstepension utifrån till exempel avtal KAP-KL och som aktivt väljer att byta förvaltare från det förvalda bolaget KPA till AMF gör andra val om uttagsperiod än en försäkrad som inte väljer bort det förvalda bolaget. För att få en indikation på om de som aktivt väljer bort det förvalda bolaget gör andra val även för uttagsperioden än de som behåller det förvalda bolaget undersöks de som valt att placera ITPK i AMF. Dessa jämförs därefter med individer som behållit Alecta. Om det finns skillnader i uttagsvalen mellan dessa grupper ger detta en indikation på att även AMF:s kunder med KAP-KL kan göra andra val än KPA:s kunder med KAP-KL. Det går då inte att generalisera AMF:s KAP-KL-kunders uttagsbeteenden till hela den kommunala/ landstingskommunala sektorn.

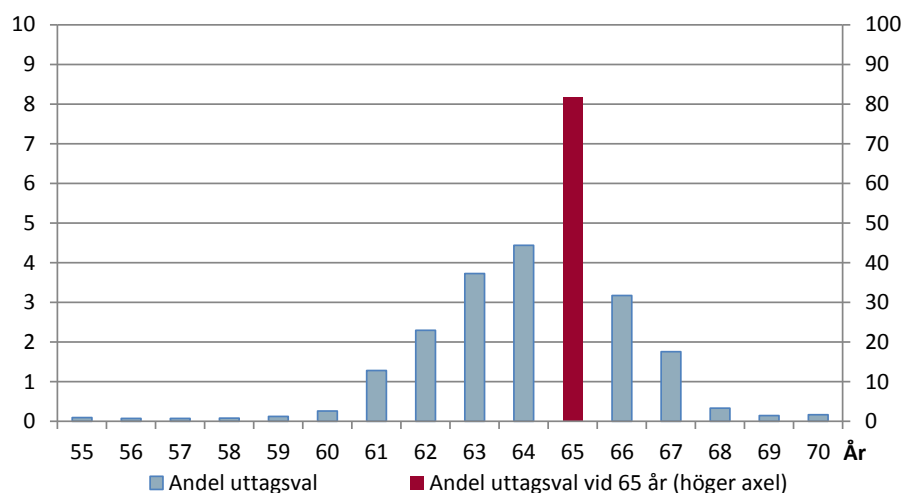
³⁵ Data innehåller inte information om personers övriga förmögenhet, som bostadsinnehav och privat pensionssparande, vilket skulle ha varit önskvärt. Personer med ett kapital utöver tjänstepensionskapital kan komma att fatta andra uttagsval än de utan. Hänsyn till detta har inte kunnat tas i analysen.

Utöver de kollektivavtalade tjänstepensionerna innehåller AMF:s data information om individuella avtal mellan arbetsgivare och arbetstagare, samt egenföretagares tjänstepensioner.³⁶

7.1 Uttagsålder

I de kollektivavtalade tjänstepensionerna som är med i data är 65 år pensionsålder, förutom i KAP-KL som har 67 år som pensionsålder. I figur 10 visas andelen tjänstepensioner som ingår i datamaterialet från Alecta och AMF som tas ut vid olika åldrar. Vänster axel visar hur stor andel i procent av tjänstepensionerna som tas ut vid 55–64 års ålder eller 66–70 års ålder. Höger axel visar andelen av tjänstepensionerna som tas ut vid 65 års ålder.

Figur 10 Andel av tjänstepensionerna som tas ut vid olika åldrar år 2008–2013, procent

Anm.: Observera de olika skalorna på vänster respektive höger axel. Cirka 0,3 procent av tjänstepensionerna togs ut efter 70 års ålder.

Källa: Data från Alecta och AMF. ISF:s bearbetningar.

Den absoluta majoriteten (82 procent) av tjänstepensionerna tas ut vid 65 års ålder. Det är vanligare att tjänstepensionerna tas ut före 65 års ålder (12 procent), än att de skjuts upp och tas ut från 66 års ålder eller senare (6 procent). En liten andel av tjänstepensionerna (0,7 procent) tas ut före 60 års ålder. Det är ingen större skillnad i andelen som tar ut tjänstepensionen vid olika åldrar mellan Alectas och AMF:s kunder.

³⁶ AMF:s data som levererats till ISF för denna analys sträcker sig mellan januari 2008 och december 2014. Från Alecta har data mellan maj 2008 och december 2015 levererats. Nedan begränsas data till och med år 2013 eftersom detta var det sista tillgängliga året för SCB:s LISA-databas inför denna skrivelse.

7.2 Förval och uttag av tjänstepension hos Alecta och AMF

Andelen som tar ut sin tjänstepension tidsbegränsat respektive livsvarigt styrs till stor del av förvalet i försäkringen. I datamaterialen från Alecta och AMF följde i genomsnitt 75 procent förvalet. När förvald uttagsperiod var fem år, följde 85 procent förvalet. I de tjänstepensioner där förvalet var 30 år eller livslångt valde 72 procent att följa förvalet.

24 procent av tjänstepensionsförsäkringarna har fem år som förval. Resten har livslång/30 års förvald utbetalningstid. Undersöks instället hur stor andel av kapitalet som ligger i tjänstepensionsförsäkringar med fem år respektive livslång/30 års förvald utbetalningstid ser man att 7 procent av kapitalet ligger i tjänstepensionsförsäkringar med fem års förvald utbetalningstid.

Tabell 4 visar uttagsvalen per tjänstepension. I tabellen kan samma person förekomma flera gånger eftersom samma individ kan ha flera tjänstepensioner.

Tabell 4 Andel tjänstepensioner som tas ut livslångt eller tidsbegränsat uppdelat efter uttagsperiodens längd och pensionsprodukt, år 2008–2013. Procent

		1-2 år	3-5 år	6-10 år	11-15 år	30 år/ livslångt
<i>Livslång utbetalning som förval</i>						
ITP2	Män	0	16	7	3	74
Förmånsbaserad Alecta	Kvinnor	0	20	5	2	72
ITP2	Män	0	13	9	6	72
Förmånsbaserad Tiotaggare Alecta	Kvinnor	0	14	7	6	73
ITPK Alecta (AOP)	Män	4	19	7	2	67
	Kvinnor	5	20	6	1	67
ITPK Alecta (AOP) Tiotaggare	Män	4	23	8	3	62
	Kvinnor	9	36	9	0	45
ITPK AMF	Män	4	23	8	2	62
	Kvinnor	5	25	7	1	63
ITP Tiotaggare AMF	Män	0	11	23	2	64
	Kvinnor	0	29	12	0	59
ITP1 AMF (livslångt eller 30 år)	Män	0	15	8	2	73
	Kvinnor	0	25	8	0	66
SAF-LO AMF	Män	0	18	8	0	74
	Kvinnor	0	16	5	0	78
KAP-KL AMF	Män	0	24	14	0	62
	Kvinnor	0	26	12	0	62
Individuell AMF	Män	0	8	6	0	86
	Kvinnor	0	9	6	0	85

Livsarbetstid AMF	Män	0	8	6	0	86
	Kvinnor	0	9	6	0	85
<i>Femårig utbetalning som förval</i>						
ITPK Alecta ursprunglig	Män	9	87	3	0	1
	Kvinnor	11	86	2	0	1
ITPK Alecta Tiotaggare ursprunglig	Män	7	84	7	1	2
	Kvinnor	11	83	5	0	1
ITPK AMF	Män	1	92	4	1	2
	Kvinnor	1	94	3	0	2
Individuell AMF	Män	0	90	9	0	1
	Kvinnor	0	93	6	0	0

Anm.: Samma person kan förekomma mer än en gång i tabellen eftersom en person kan ha flera tjänstepensioner. Färre än en procent valde att ta ut tjänstepensionen under en period om 16–29 år och redovisas därför inte i tabellen.

Källa: Data från Alecta och AMF. ISF:s bearbetningar.

Det finns skillnader mellan tjänstepensionsavtalen i hur stor andel som väljer att ta ut tjänstepensionen livslångt respektive tidsbegränsat. De som får tjänstepension enligt SAF-LO-avtalet, förmånsbaserad ITP2 eller en livsarbetstidspension³⁷ väljer i större utsträckning livslång utbetalning än de som får tjänstepension genom de andra kollektivavtalen. Den högsta andelen som tar ut tjänstepensionen livslångt återfinns bland personer som har tjänstepension bestämd genom ett individuellt avtal (kan slutas till exempel mellan arbetsgivare och arbetstagare eller vid egenföretagande).

För de tjänstepensioner som har fem år som förvald utbetalningstid är andelen som faktiskt väljer fem års utbetalningsperiod lägst bland personer som har sin ITPK hos Alecta.

Könsskillnaderna i uttagsvalen är små. De könsskillnader det finns anledning att nämna finns bland höginkomsttagarna som har en "tiotaggarlösning". En tiotaggarlösning innebär att en person med inkomst över 10 inkomstbasbelopp kan välja att placera de premier som beräknas på lönedelar över 7,5 inkomstbasbelopp i en fondförsäkring hos ett annat bolag, eller att helt att övergå från ITP2 till ITP1. I tabellen har Alectas kunder som har valt en tiotaggarlösning särredovisats som "ITP2 Förmånsbaserad Tiotaggare Alecta". De har kvar förvaltningen av den förmånsbaserade delen i ITP2 på lönedelar upp till 7,5 prisbasbelopp hos Alecta. Avgifterna på lönedelar över 7,5 prisbasbelopp har de placerat i ett annat bolag. Deras val som är redovisat i tabellen rör den förmånsbestämda delen som är kvar för förvaltning hos Alecta. De som har valt en tiotaggarlösning och placerat avgifterna hos AMF redovisas i tabellen som "ITP Tiotaggare AMF". Det är en liten grupp av tiotaggararna som har valt AMF och en liten andel av tiotaggararna som valt att placera sin ITPK med livslångt förval hos Alecta. Bland dem väljer en större andel av kvinnorna att avvika från förvalet livslång utbetalning och istället ta ut pensionen under fem år.

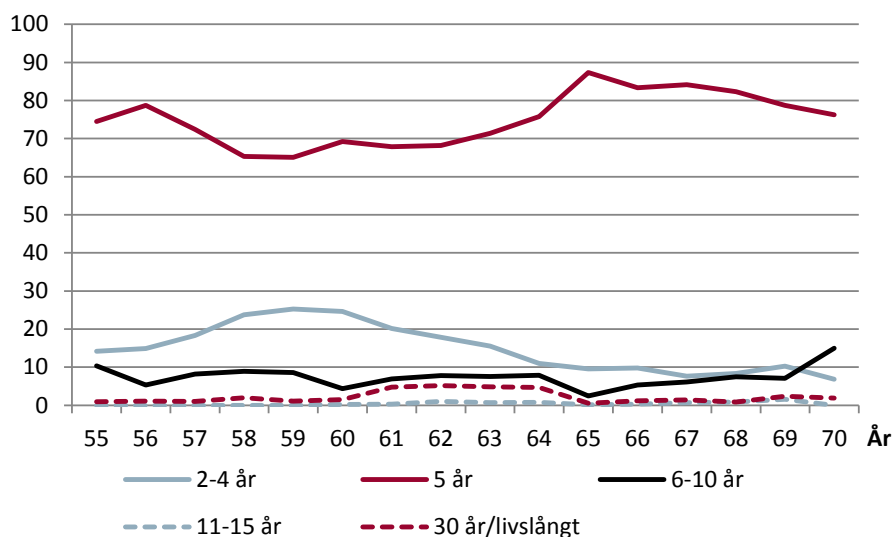
³⁷ I många kollektivavtal inom industrin finns livsarbetstidspensioner. Arbetsgivaren sätter av en andel av lönen till denna. Arbetstagaren väljer sedan om livsarbetstidspensionen ska tas ut under en tidsbegränsad period före den avtalade pensionsåldern för att minska livsarbetstiden, eller om den ska användas för att komplettera (höja) ålderspensionen.

En liten grupp av de som har ITP1 har valt AMF som förvaltare. Även bland dem är det en större andel kvinnor än män som väljer att avvika från förvalet som är livslång utbetalning.

Det finns en skillnad i valbeteende mellan personer som har ITPK och har valt Alecta respektive AMF som förvaltare. De som har ITPK med livslång utbetalning som förval och har Alecta som förvaltare har i högre utsträckning följt förvalet än de som har valt AMF. Före år 2008 var förvalet fem år i ITPK. Även i denna grupp finns det en skillnad i uttagsvalet mellan dem som har kvar sin ITPK i Alecta jämfört med dem som har bytt till AMF, där en högre andel av AMF:s än Alectas kunder följer förvalet och tar ut sin ITPK under fem år. Skillnaderna är större för kvinnor än män. Dessa resultat innebär att det finns en möjlighet att de som har tjänstepension enligt KAP-KL och har valt AMF som förvaltare gör andra uttagsval än de som har KAP-KL och har kvar sin tjänstepension i KPA.

I figur 11 visas hur stor andel av tjänstepensionerna som har en förvald utbetalningstid om fem år som tas ut under två till fyra år, fem år, sex till tio år, och så vidare.

Figur 11 Andel tjänstepensioner med fem års utbetalningstid som förval som tas ut under olika uttagsperioder, år 2008–2013, procent

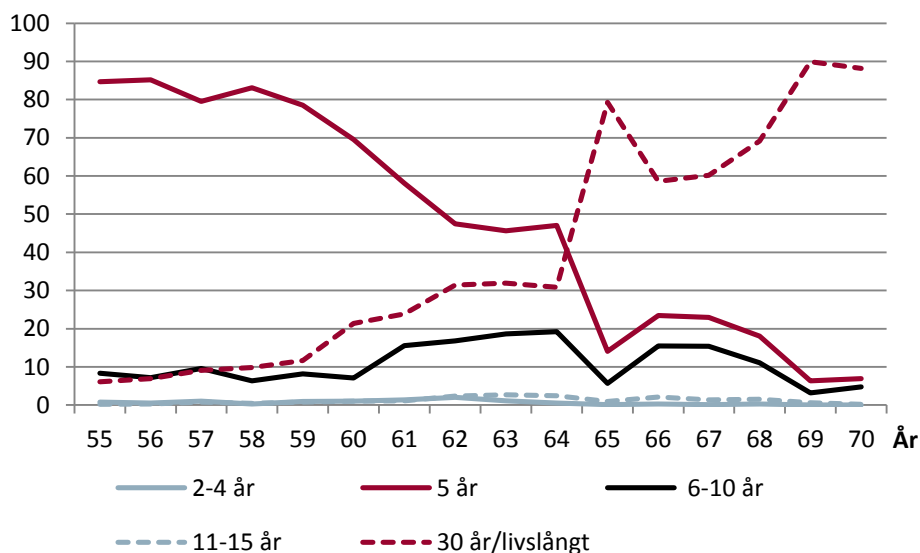
Källa: Data från Alecta och AMF. ISF:s bearbetningar.

Cirka 85 procent av tjänstepensionerna som har fem år som förvald utbetalningstid tas ut enligt förvalet. Bland dem som tar ut en tjänstepension vid 65 års ålder är andelen som följer förvalet om fem år som störst. Hela 87 procent av tjänstepensionerna som tas ut vid 65 års ålder följer förvalet om fem år. Som nämndes ovan är 65 år även pensionsålder i de undersökta tjänstepensionerna och 82 procent av tjänstepensionerna tas ut vid denna ålder.

För dem som har fem år som förval, men avviker från detta förval, är det vanligast att ta ut tjänstepensionen under två till fyra år och att då även påbörja uttaget före 65 års ålder. Att välja en längre uttagsperiod när man har fem års uttag som förval är inte så vanligt.

I figur 12 visas uttagsvalen för tjänstepensionerna med livslång eller 30 års utbetalningstid som förval.

Figur 12 Andel tjänstepensioner med livslång eller 30 års utbetalningstid som förval som tas ut under olika uttagsperioder, år 2008–2013, procent

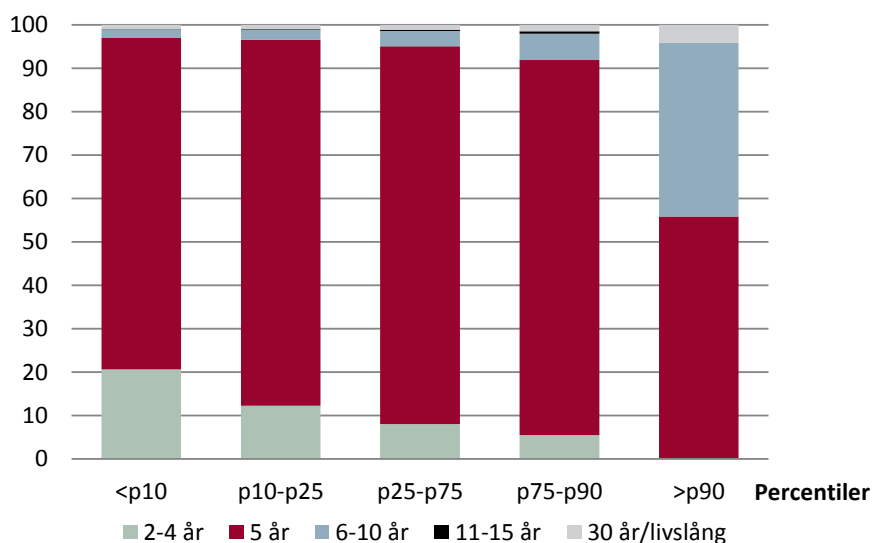

Källa: Data från Alecta och AMF. ISF:s bearbetningar.

Figuren visar att uttagsmönstret ser något annorlunda ut för de tjänstepensioner som har 30 år eller livslång utbetalning som förval jämfört med de som har fem år som förval. För de tjänstepensioner som tas ut vid 65 års ålder eller senare följer majoriteten det förvalda alternativet, det vill säga livslång utbetalning. Men för de tjänstepensioner som har 30 år eller livslång utbetalning som förval och som tas ut före 65 års ålder väljer majoriteten att gå emot förvalet och i stället ta ut pensionen under framförallt fem år.

I figur 13 visas hur stor andel av tjänstepensionerna med fem års förval utbetalningstid som togs ut under olika uttagsperioder uppdelat utifrån tjänstepensionens kapital. Tjänstepensionens kapital är indelat i percentil-klasser; 1:a–10:e percentilen, 10:e–25:e percentilen, 25:e–75:e percentilen, 75:e–90:e percentilen samt 90:e–100:e percentilen.

Figur 13 Andel av tjänstepensionerna med fem års uttagstid som förval som tas ut under olika uttagstider, uppdelat på tjänstepensionskapitalets storlek uttryckt i percentiler, år 2008–2013, procent

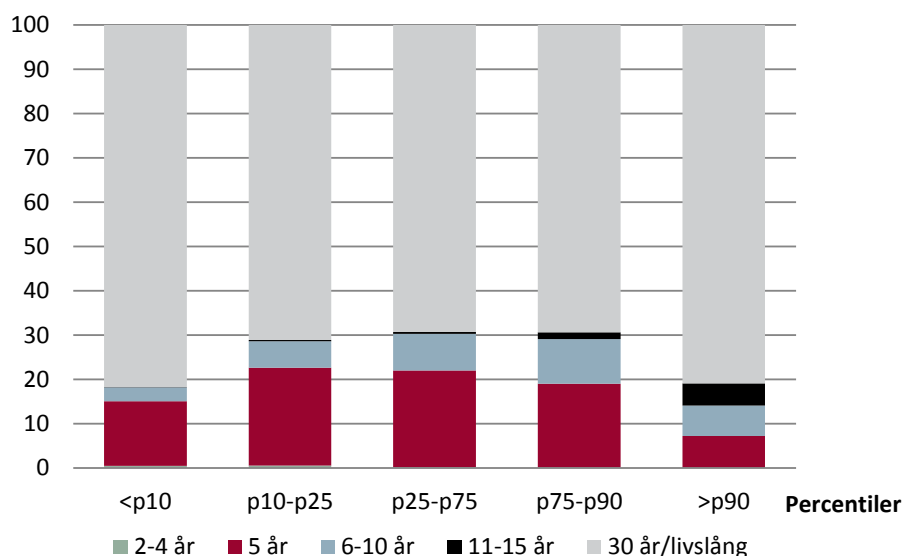
Källa: Data från Alecta och AMF. ISF:s bearbetningar.

Det är framförallt uttagen av tjänstepensionerna med mycket stort kapital som avviker från det förvalda uttaget om fem år. Det alternativ som väljs istället för fem år är framförallt en utbetalningstid om 6–10 år eller en livslång utbetalning, jämfört med personer som har ett lägre kapital. Bland personer med de högsta kapitalen är det knappt någon som väljer en utbetalningstid om 2–4 år.

Bland tjänstepensionerna som har en förvald uttagsperiod på fem år gäller att ju mindre kapital som finns i tjänstepensionen, desto vanligare är det att de tas ut under en tidsperiod om 2–4 år.

Figur 14 visar motsvarande andelar som i figur 13 men för tjänstepensioner med livslång eller 30 års uttagsperiod som förval.

Figur 14 Andel av tjänstepensionerna med livslång uttagstid som förval som tas ut under olika uttagstider, uppdelat på tjänstepensionskapitalets storlek uttryckt i percentiler, år 2008–2013, procent

Källa: Data från Alecta och AMF. ISF:s bearbetningar.

Bland personer som har en tjänstepension med livslång utbetalning som förval är det störst andel bland dem med de lägsta och de högsta kapitalen som inte avviker från förvalet. Det är framförallt en utbetalningstid om fem år som de som har tjänstepensioner med livslång utbetalning väljer om de inte stannar i förvalet. Även en betydelsefull andel av de med livslång utbetalning som förval väljer att ta ut tjänstepensionen under 6–10 år. Man kan också se att andelen som väljer att ta ut tjänstepensionen under 11–15 år och har livslång utbetalning som förval växer med kapitalets storlek.³⁸

En analys över om det finns skillnader mellan män och kvinnor, samt personer med olika utbildningsnivå, i andelen som avviker från förvalet visar på mycket små skillnader mellan dessa grupper (visas ej här).

7.3 Vad påverkar sannolikheten att ta ut tjänstepensionen tidsbegränsat?

Störst betydelse för valet av uttagsperiod är tjänstepensionens förvalda uttagsperiod. För att analysera vilka ytterligare faktorer som kan ha betydelse för valet av uttagsperiod har regressioner skattats med hjälp av linjära sannolikhetsmodeller. I regressionerna undersöks vilka egenskaper som kännetecknar personer som har en större benägenhet att ta ut sin

³⁸ Ytterligare analys visar att resultaten avseende förvalets betydelse för olika kapitalstorleksklasser eller olika åldrar är stabila när hänsyn tas till en rad bakgrundsfaktorer hos individen.

tjänstepension under två till fem år jämfört med längre tidsperioder givet att deras tjänstepension har en viss egenskap såsom till exempel ett visst förval.³⁹

Resultaten presenteras i tabell 5. Regressionsanalyserna görs separat för män och kvinnor då män och kvinnor med samma egenskaper kan agera på olika sätt. Valet att ta ut pensionen tidsbegränsat kan också påverkas av hur ens partner väljer att ta ut sin pension, vilka inkomster och hur pass god hälsa partnern har, eller om man inte har någon partner. Analysen delas därför även upp i gifta/sammanboende respektive ensamstående.⁴⁰ I materialet har de som avlidit under mätperioden exkluderats eftersom datamaterialet från AMF inte innehåller någon information om deras val. Personerna i urvalet kan därför antas ha en i genomsnitt något bättre hälsa än alla Alectas och AMF:s kunder.

Tidigare studier visar att både pensionskapitalets storlek och inkomsterna har betydelse för vilken uttagsperiod den försäkrade väljer för sin pension. I linje med tidigare forskning tar personer i mindre utsträckning ut en tjänstepension under högst fem år om den innehåller ett stort tjänstepensionskapital än om den innehåller ett mindre tjänstepensionskapital. Det finns dock ett undantag; de män som har de allra lägsta kapitalen tar ut tjänstepensionen under högst fem år i lägre utsträckning än de män som har ett mellanstort kapital.

Om den försäkrade bara har en tjänstepension, eller har fler tjänstepensioner men denna är den största hos Alecta eller AMF, är sannolikheten lägre att den försäkrade kommer att ta ut denna tjänstepension under högst fem år. Detta gäller för både män och kvinnor. Resultaten visar vidare att sannolikhet att välja att ta ut tjänstepensionen under högst fem år är lägre för personer som har möjlighet att välja alternativ ITP ("tjotaggare").⁴¹

Även den disponibla inkomsten som den försäkrade hade året innan uttagsvalet gjordes har viss betydelse för vilken uttagsperiod som valdes. Personer med jämförelsevis låga disponibla inkomster väljer, tvärtemot tidigare forskning, i något lägre utsträckning att ta ut pensionen under högst fem år än de med högre disponibla inkomster.

Tidigare studier visar att personer med nedsatt hälsa, mätt som stort uttag av sjukpenning, livslängd efter pensioneringstidpunkt respektive föräldrars

³⁹ I regressionerna som presenteras har specifika kontroller för de olika försäkringsprodukterna (36 stycken) inkluderats. Det betyder att regressionskattningen är rensad för genomsnittliga skillnader mellan olika försäkringsprodukter, såväl vad gäller andelen som väljer uttag under två till fem år som de egenskaper som betecknar en viss försäkringsprodukt, t.ex. vilket förval som produkten har. Metoden rensar även för att sammansättningen hos den kundgrupp som har produkten kan variera mellan olika försäkringsprodukter. Det betyder att man undviker att skattningarna beror på att försäkringsprodukter är olika eller att de som har en viss produkt avviker i något avseende från dem som har en annan försäkringsprodukt.

⁴⁰ De som lever ihop i samkönade äktenskap eller förhållanden är så få i materialet att de inte är inkluderade i analysen.

⁴¹ Alecta betecknar de som hade lön över tio inkomstbasbelopp som "tjotaggare". Dessa hade möjlighet att välja alternativ ITP ("tjotaggarlösning"). Se avsnitt 6.2. De som har valt alternativ ITP har i skattningen fått ingå i en egen försäkringsprodukt. I Alectas data finns viss undertäckning, det vill säga, en del av dem som valt alternativ ITP betecknas inte som tjotaggare.

livslängd, har en större sannolikhet att ta ut pensionen tidsbegränsat än andra. I regressionerna har en variabel som visar om den försäkrade hade någon form av sjukersättning året innan uttagsvalet samt en variabel som visar om den huvudsakliga inkomsten under året före uttagsvalet utgjordes av sjukpenning inkluderats.⁴² Variablerna tolkas här som hälsvariabler. De som har sjukersättning eller de som får eller fick en stor del av sin inkomst från sjukpenning antas ha sämre hälsa än de som har hela eller majoriteten av sin inkomst från förvärvsarbete⁴³.

Resultaten visar, i linje med tidigare forskning, att både män och kvinnor som fick någon inkomst från sjukersättning/förtidspension eller hade sjukpenning som huvudsaklig inkomstkälla året före uttagsvalet har en något högre sannolikhet att ta ut sin tjänstepension under högst fem år, jämfört med dem som fick sin huvudsakliga inkomst från förvärvsarbete. Detta skulle kunna tolkas som att de med nedsatt hälsa antar att deras livslängd blir relativt kort alternativt att de förväntar sig en sämre hälsoutveckling. Utifrån detta gör de ett ekonomiskt rationellt val och tar ut sin tjänstepension under en kortare period för att få en så hög inkomst som möjligt för att så länge hälsan tillåter ha ett så gott liv som möjligt.

Ett annat sätt att mäta hälsa är genom att studera sjukskrivningshistoriken under arbetslivet. För att studera om försäkrade med längre sjukskrivningshistorik gör andra val än personer med kortare eller ingen sjukskrivningshistorik har två variabler skapats som visar hur stor andel av den totala inkomsten⁴⁴ mellan 55 och 64 års ålder som kommer från sjukersättning/ förtidspension respektive sjukpenning. Resultaten visar tvärtemot tidigare forskning att ju större andel av inkomsten som kommer från sjukersättning/förtidspension, desto lägre är sannolikheten att ta ut tjänstepensionen under högst fem år. Att ha fått större delen av sin inkomst från sjukpenning mellan 55 och 64 års har inte någon betydelse för valet att ta ut tjänstepensionen på högst fem år.

En hypotes kring de motstridiga hälsorelaterade resultaten är att de med längre sjukskrivningshistorik har andra diagnoser än de som har en kortare sjukskrivningshistorik. Det skulle kunna vara så att de som har en lång sjukdomshistorik är sjukskrivna för till exempel ryggvärk och depression, medan de som har en kortare sjukdomshistorik har livshotande sjukdomar som hjärt- och kärlsjukdomar eller cancer. Att dessa två grupper gör olika val för tjänstepensionsuttaget blir då logiskt. De med livshotande sjukdomar har en större benägenhet att ta ut tjänstepensionen under fem år än de med sjukdomar som inte är livshotande. Datamaterialet innehåller inte information om personers diagnoser vilket leder till att denna hypotes inte kan testas här.

⁴² Variablerna är konstruerade så att en person som fick någon del sjukersättning/förtidspension klassas som "sjukersättning året innan valet gjordes". De med huvudsaklig inkomst från sjukpenning eller rehabiliteringspenning klassas till denna kategori om de inte fick någon del sjukersättning samt fick majoriteten av sin inkomst från sjukpenning.

⁴³ De som klassas som "har fått huvudsaklig inkomst från förvärvsarbete" är de som inte fick någon del sjukersättning och fick majoriteten av sin inkomst från förvärvsarbete.

⁴⁴ I den totala inkomsten ingår förvärvsinkomster samt inkomster från socialförsäkringen och arbetslöshetsförsäkringen.

För dem som är gifta eller sammanboende kan uttagsvalet även påverkas av hur partnern försörjer sig. Om partnern till exempel har sjukersättning/förtidspension, och därmed relativt sämre hälsa än genomsnittsindivid, skulle detta å ena sidan kunna innebära att den försäkrade tar ut sin tjänstepension under en kort period för att familjen ska få så hög inkomst som möjligt och kunna leva gott under en kortare period innan partnerns hälsa blir ännu sämre. Å andra sidan, om den försäkrade förväntar sig att partnerns livslängd kommer att bli relativt kort kanske valet faller på en livslång pension för att trygga livsinkomsten som ensamstående i framtiden. Resultaten visar att partnerns hälsa, mätt som inkomst från sjukersättning/förtidspension, endast har betydelse för gifta män. De tog i något mindre utsträckning ut sin tjänstepension under högst fem år om kvinnan hade sjukersättning året före det år som mannen gjorde sitt uttagsval. Att partnern får sin huvudsakliga inkomst från sjukpenning/rehabiliteringspenning har inte någon betydelse för uttagsvalet.

Sammanboende män har en något högre sannolikhet att ta ut sin tjänstepension under högst fem år om kvinnan får sin huvudsakliga inkomst från tjänstepension året innan han gör sitt uttagsval. För sammanboende kvinnor gäller det omvända – om mannen får sin huvudsakliga inkomst från tjänstepension året innan hon gör sitt val är sannolikheten lägre att hon väljer att ta ut tjänstepensionen under högst fem år. Detsamma gäller om mannen får sin huvudsakliga inkomst från allmän pension.

Även ålderskillnaden inom paret kan ha betydelse för uttagsvalet. Om partnern är mycket äldre kan, med samma resonemang som för en partner med sämre hälsa än genomsnittet, den försäkrade ha en högre sannolikhet att ta ut tjänstepensionen under högst fem år så att paret kan göra saker innan den äldre partnern har uppnått en hög ålder. Alternativt kan den försäkrade planera för en framtid som änka eller änkling och därmed välja livslång pension för att säkra sina framtida inkomster. Resultaten visar att om ålderskillnaden är mindre än två år har männen en något högre sannolikhet att ta ut tjänstepensionen under högst fem år än om ålderskillnaden är större, men motsvarande samband finns inte bland kvinnor. När mannen är mer än fem år äldre än kvinnan har både mannen och kvinnan en lägre sannolikhet att ta ut tjänstepensionen under högst fem år. När kvinnan är mer än fem år äldre än mannen har mannen en lägre sannolikhet att ta ut tjänstepension under högst fem år, men inte kvinnan.⁴⁵

Tidigare forskning visar att lågutbildade har en högre sannolikhet att ta ut tjänstepensionen tidsbegränsat. Våra resultat visar att den försäkrades utbildningsnivå har en viss betydelse för valet av tidsbegränsad respektive livslång pension (med hänsyn tagen till disponibel inkomst). Män, särskilt sammanboende, med låg utbildning väljer att ta ut pensionen under högst

⁴⁵ Cirka 5 procent av de gifta eller sammanboende männen respektive 2 procent av de gifta eller sammanboende kvinnorna faller bort ur analysen. Detta på grund av att partnerns egenskaper såsom t.ex. partnerns ålder eller huvudsaklig inkomstkälla endast har varit möjliga att mäta för dem vars partner förekommer i SCB:s uttag ur LISA-databasen. Uttaget är begränsat till personer födda mellan 1930–1958. Detta gör att bortfallet för de yngre kohorterna är högre än för de äldre kohorterna. En känslighetsanalys för gifta/sammanboende som exkluderar partnerns egenskaper visar att övriga skattningar inte påverkas nämnvärt.

fem år i något större utsträckning än män med treårig gymnasieutbildning. Män med högskoleutbildning väljer däremot att ta ut sin tjänstepension under högst fem år i lägre grad än män med treårig gymnasieutbildning. Detta gäller i något högre grad ensamstående än sammanboende män. Ensamstående kvinnor med högskoleutbildning tar i något högre utsträckning ut tjänstepensionen under högst fem år än andra kvinnor. För gifta kvinnor eller kvinnor i samboskap har utbildningsnivån ingen betydelse för uttagsvalet.

Enligt tidigare forskning väljer yngre i större utsträckning än äldre att ta ut pensionen tidsbegränsat. Resultaten från den här studien visar att efter förvalet har åldern för när den försäkrade gör uttagsvalet absolut störst betydelse för om tjänstepensionen tas ut under högst fem år eller inte. Både män och kvinnor har en mycket högre sannolikhet att välja att ta ut tjänstepensionen under högst fem år om de tar ut tjänstepensionen före 65 års ålder jämfört med om de tar ut den vid 65 års ålder. Ju tidigare den försäkrade tar ut tjänstepensionen innan 65-årsdagen, desto större är sannolikheten att ett femårigt uttag väljs. Även de som tar ut tjänstepensionen vid 66 och 67 års ålder, samt kvinnor som tar ut den vid 68 års ålder, väljer i större utsträckning ett femårigt uttag än de som tar ut tjänstepensionen vid 65 års ålder. Tas tjänstepensionen ut från 69 års ålder eller senare är sannolikheten att ta ut den under fem år lägre, jämfört med att ta ut den vid 65 års ålder. Det ska dock noteras, att 82 procent av alla tjänstepensioner tas ut när den försäkrade är 65 år (se avsnitt 6.1) och att 75 procent väljer att ta ut tjänstepensionen i linje med förvald utbetalningsperiod (se avsnitt 6.2).

Tabell 5 Valet att ta ut tjänstepensionen under två till fem år, marginella sannolikheter

	<i>Alla</i>	<i>Män</i>	<i>Kvinnor</i>	<i>Gifta män</i>	<i>Gifta kvinnor</i>	<i>Ensamstående män</i>	<i>Ensamstående kvinnor</i>
<i>Kapitalets storlek, percentiler</i>							
< 10:e	-0.0076***	-0.0196***	0.0084***	-0.0194***	0.0120***	-0.0133***	0.0043
10–25:e	0.0252***	0.0107***	0.0435***	0.0067**	0.0460***	0.0177***	0.0378***
25–75:e	ref	ref	ref	ref	ref	ref	ref
75–90:e	-0.0600***	-0.0441***	-0.0847***	-0.0446***	-0.0896***	-0.0424***	-0.0773***
> 90:e	-0.2037***	-0.1930***	-0.2276***	-0.1964***	-0.2280***	-0.1831***	-0.2274***
Viktigaste försäkringen	-0.0145***	-0.0114***	-0.0188***	-0.0087**	-0.0173***	-0.0134***	-0.0196***
Tiotaggare	-0.0499***	-0.0460***	-0.0673***	-0.0422***	-0.0745***	-0.0504***	-0.0487***
<i>Utbildning</i>							
Grundskola	0.0062***	0.0090***	0.0045	0.0125***	0.0023	0.004	0.0063
2-årigt gymn.	0.0070***	0.0075***	0.0088**	0.0095***	0.0064	0.0033	0.0102*
3-årigt gymn.	ref	ref	ref	ref	ref	ref	ref
≤2 år högskola	-0.0015	-0.0102***	0.0124***	-0.0078**	0.0089	-0.0140**	0.0172**
≥ 3 år högskola	-0.0061**	-0.0134***	0.0059	-0.0111***	0.0003	-0.0176***	0.0152**
Forskarutbildning	-0.0165**	-0.0134*	-0.0323*	-0.0141	-0.0141	-0.011	-0.0537**
Okänd	0.0028	0.0129	-0.0167	-0.0046	-0.0245	0.0197	-0.0037
<i>Familjevariabler</i>							
Gift	0.0002	0.0099***	-0.0130***				
Kvinna	0.0044***						
Har hemmavarande barn	-0.0111***	-0.0107***	-0.0143***	-0.0101***	-0.0192***	0.0049	-0.0089

	<i>Alla</i>	<i>Män</i>	<i>Kvinnor</i>	<i>Gifta män</i>	<i>Gifta kvinnor</i>	<i>Ensamstående män</i>	<i>Ensamstående kvinnor</i>
<i>Disponibel inkomst, percentiler</i>							
< 10:e	-0.0326***	-0.0230***	-0.0303***	-0.0242***	-0.0242***	-0.0319***	-0.0393***
10–25:e	-0.0135***	-0.0079**	-0.0124***	-0.0008	-0.0012	-0.0262***	-0.0266***
25–75:e	ref	ref	ref	ref	ref	ref	ref
75–90:e	0.0052**	0.0042*	0.0096**	0.0061*	0.0108*	-0.0009	0.005
> 90:e	0.0024	0.0066**	-0.0012	0.0080**	0.0026	0.0027	-0.0095
Andel förvärvsink. 55–64 år	-0.0217***	-0.0252***	-0.0215***	-0.0278***	-0.0344***	-0.0189*	-0.0104
Andel förtidsp.ink. 55–64 år	-0.0653***	-0.0524***	-0.0780***	-0.0654***	-0.0800***	-0.0294**	-0.0716***
Andel sjukpenning 55–64 år	-0.0047	0.0025	-0.0227	-0.0114	-0.0377*	0.0335	-0.0071
<i>Största inkomstkällan året innan pensionsvalet</i>							
Allmän pension	-0.0062**	-0.0063*	-0.0058	-0.0090**	-0.0056	0.0051	0.0087
Tjänstepension	0.0061**	0.0024	0.0114***	-0.0027	0.0131**	0.0099*	0.0088
Förtidspension	0.0167***	0.0111**	0.0236***	0.0132**	0.0247***	0.0099	0.0206***
Sjukpenning/rehabp.	0.0286***	0.0290***	0.0264**	0.0211*	0.0295*	0.0331**	0.0243
Arbetslöshetsersättning	0.0139***	0.0099*	0.0209***	0.0116	0.0215**	0.013	0.0287**
Förvärvsinkomst	ref	ref	ref	ref	ref	ref	ref
Efterlevandeförmån	0.0009	0.0514	-0.0063	-0.0783***	0.0997	0.0609	-0.0023
Övrigt	-0.0165***	-0.0110*	-0.0255***	-0.0023	-0.0157*	-0.0077	-0.0092

	<i>Alla</i>	<i>Män</i>	<i>Kvinnor</i>	<i>Gifta män</i>	<i>Gifta kvinnor</i>	<i>Ensamstående män</i>	<i>Ensamstående kvinnor</i>
<i>Partners största inkomstkälla året innan valet</i>							
Allmän pension				0.0065*	-0.0105**		
Tjänstepension				0.0178***	-0.0066		
Förtidspension				-0.0047	-0.002		
Sjukpenning (rehabp.)				-0.0011	-0.0068		
Arbetslöshetsersättning				-0.0048	-0.0257		
Förvärvsinkomst				ref	ref		
Efterlevandeförmån				0.3969*			
Övrigt				-0.0023	0.0193		
<i>Egen inkomst som andel av hushållets inkomst</i>							
< 25 % av hushållets ink.				-0.0041	-0.0187***		
> 75 % av hushållets ink.				-0.0006	-0.0007		
<i>Partners ålder</i>							
Partnern är 65 år eller äldre				-0.0028	0.0027		
Mannen > 5 år äldre				-0.0080**	-0.0098**		
Kvinnan > 5 år äldre				-0.0162*	-0.0065		
Åldersdifferensen < 2 år				0.0062**	0.0035		

	<i>Alla</i>	<i>Män</i>	<i>Kvinnor</i>	<i>Gifta män</i>	<i>Gifta kvinnor</i>	<i>Ensamstående män</i>	<i>Ensamstående kvinnor</i>
<i>Ålder</i>							
55	0.5196***	0.5345***	0.4987***	0.3677	0.4044	0.5644***	0.5261***
56	0.5982***	0.6007***	0.5926***	0.4916***	0.6623***	0.6226***	0.5436***
57	0.5533***	0.5213***	0.6112***	0.4850***	0.6104***	0.5656***	0.6271***
58	0.5377***	0.5297***	0.5493***	0.5095***	0.5669***	0.5426***	0.5416***
59	0.4951***	0.4679***	0.5320***	0.3549***	0.5198***	0.5854***	0.5402***
60	0.4247***	0.4113***	0.4554***	0.3611***	0.4731***	0.4824***	0.4327***
61	0.3440***	0.3196***	0.3871***	0.2805***	0.3726***	0.3715***	0.4126***
62	0.2371***	0.2124***	0.2828***	0.1695***	0.2748***	0.2926***	0.3058***
63	0.2153***	0.1934***	0.2542***	0.1694***	0.2501***	0.2455***	0.2619***
64	0.2337***	0.2175***	0.2647***	0.1860***	0.2608***	0.2857***	0.2711***
65	ref	ref	ref	ref	ref	ref	ref
66	0.0614***	0.0428***	0.0896***	0.0407***	0.0913***	0.0628***	0.0945***
67	0.0543***	0.0315***	0.0855***	0.0367***	0.0926***	0.0384***	0.0883***
68	0.0230*	0.0001	0.0623***	-0.0022	0.0661*	0.0085	0.0784**
69	-0.0707***	-0.0765***	-0.0622***	-0.1140***	-0.0759**	-0.0169	-0.0560*
70	-0.0572***	-0.0862***	0.0163	-0.0955***	-0.0149	-0.0882***	0.0197
71	-0.0887***	-0.1004***	-0.0588**	-0.1201***	-0.0323	-0.0848***	-0.0925***
72	-0.0912***	-0.1074***	-0.0535*	-0.1279***	-0.0136	-0.0907***	-0.0958***
73	-0.1033***	-0.1097***	-0.0997***	-0.1292***	-0.1024***	-0.0943***	-0.1118***
74	-0.0986***	-0.1034***	-0.1018***	-0.1321***	-0.0937***	-0.0716**	-0.1276***
75	-0.1011***	-0.1099***	-0.0983***	-0.1303***	-0.1141***	-0.0886***	-0.1062***

	<i>Alla</i>	<i>Män</i>	<i>Kvinnor</i>	<i>Gifta män</i>	<i>Gifta kvinnor</i>	<i>Ensamstående män</i>	<i>Ensamstående kvinnor</i>
76	-0.1010***	-0.1040***	-0.1043***	-0.1326***	-0.0780***	-0.0880***	-0.1298***
77	-0.1093***	-0.1180***	-0.1185***	-0.1426***		-0.1036***	-0.1181***
Antal observationer	511640	304934	206706	196141	122031	97664	81827

Anm.: Linjär sannolikhetsmodell (OLS). ***/**/* innebär statistiskt signifikant estimat på 0,1/ 1/ och 5-procentsnivån. Robusta standardfel klustrade på individ. I datamaterialet kan samma person förekomma med mer än ett uttagsval eftersom samma individ kan ha flera tjänstepensioner. Kapital och disponibel inkomst är justerade för prisförändringar. I regressionen har även dummyvariabler för sektor vid 55 års ålder, uttagsmånad och produktnummer för försäkringsprodukten (36 stycken) inkluderats. Urvalet innehåller endast dem som levde 2014-12-31. Data inkluderar uttagsmånad 2008:1–2013:12.

Källa: Data från Alecta och AMF samt SCB:s LISA-databas. ISF:s bearbetningar.

8 Pensionsinkomster och effekten av tidsbegränsade uttag

I det här avsnittet analyseras om de tidsbegränsade uttagen har någon betydelse för könsskillnaderna i pensionen. Med pensionen menas den allmänna pensionen tillsammans med tjänstepensionen. Först analyseras den faktiska könsskillnaden i pensionen. Därefter beräknas hur könsskillnaderna skulle ha sett ut om alla hade tagit ut sin tjänstepension livslångt.

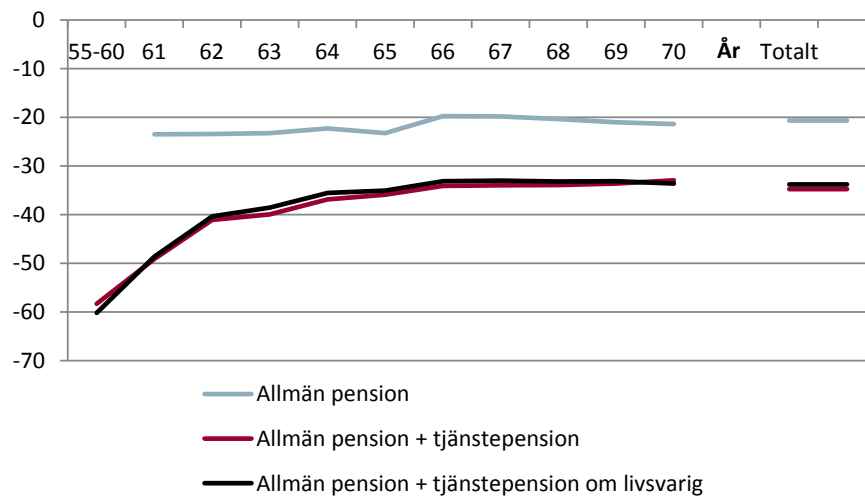
Alectas och AMF:s kunder används för att genomföra analysen. Data från Alecta och AMF innehåller information om vald utbetalningsperiod, utbetalt månadsbelopp vid första uttaget samt individens totala pensionskapital. Dessa beståndsdelar kan tillsammans användas för att uppskatta ungefär hur stort det månatliga tjänstepensionsbeloppet skulle ha varit om pensionen hade betalats ut livslångt i stället för tidsbegränsat.⁴⁶ Data från Alecta och AMF innehåller endast de tjänstepensioner som är valbara. Båda bolagen förvaltar även tjänstepensioner utan uttagsval. Information om dessa utbetalningar samt utbetalningar från andra tjänstepensionsbolag (SPV/Kåpan, KPA, direktutbetalda tjänstepensioner samt övriga försäkringsbolag) finns i LISA-databasen och inkluderas i analysen.

8.1 Pensionsgapet mellan kvinnor och män

I figur 15 och figur 16 visas hur många procent lägre kvinnors bruttopensioner är än mäns för Alectas respektive AMF:s kunder. (I Appendix, avsnitt 10.1, tabell 6, redovisas pensionsbelopp i kronor). Den gråblå linjen visar skillnaden i allmän pension. Den röda linjen visar skillnaden i allmän pension samt tjänstepension som den faktiskt såg ut, medan den svarta linjen visar hur stora skillnaderna skulle ha varit om alla tog ut sin tjänstepension från Alecta respektive AMF livslångt.

⁴⁶ Beräkningen av livslång utbetalning per månad är $\text{kapitalet} / (85 * 12 - \text{uttagsålder i månader})$.

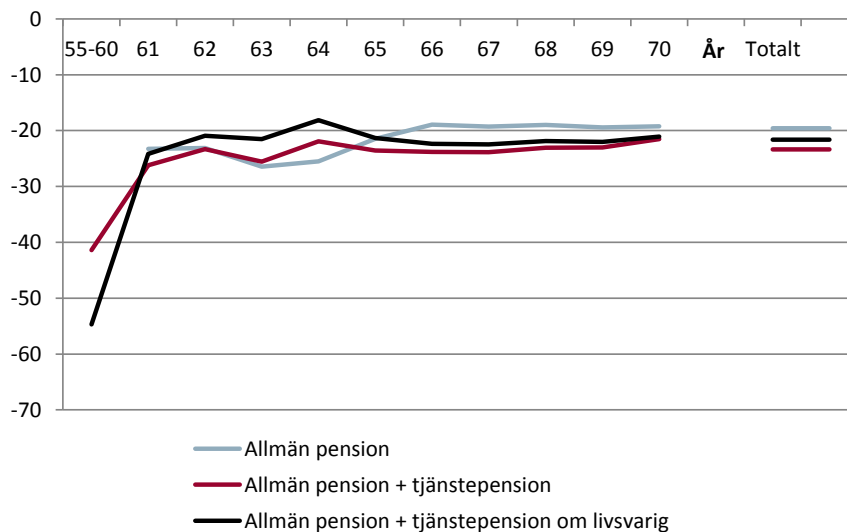
Figur 15 Pensionsgapet mellan kvinnor och män, Alectas kunder, år 2008-2013

Anm.: Pensionsgapet definieras som hur mycket lägre kvinnors genomsnittliga pension är jämfört med mäns mätt i procent.

Källa: Data från Alecta och SCB:s LISA-databas. ISF:s bearbetningar.

Figur 16 Pensionsgapet mellan kvinnor och män, AMF:s kunder, år 2008-2013

Anm.: Pensionsgapet definieras som hur mycket lägre kvinnors genomsnittliga pension är jämfört med mäns mätt i procent.

Källa: Data från AMF och SCB:s LISA-databas. ISF:s bearbetningar.

Resultaten visar att könsskillnaderna i den allmänna pensionen är något större bland de yngre pensionärerna än bland de äldre, särskilt bland AMF:s kunder. I åldrarna 66-70 år är könsskillnaden ungefär lika stor för Alectas och AMF:s kunder.

När tjänstepensionerna läggs till den allmänna pensionen ökar könsskillnaderna kraftigt för Alectas kunder. Bland dem som tar ut tjänste-

pension före 61 års ålder, som är den lägsta ålder vid vilken man kan ta ut den allmänna pensionen, är kvinnornas tjänstepensioner mycket lägre än männens. I genomsnitt är kvinnornas pensioner 60 procent lägre än männens i åldern 55–60 år.⁴⁷

Bland de av Alectas kunder som har åldern inne för att ta ut allmän pension har kvinnor i genomsnitt mellan 33 och 45 procent lägre total pension än män. Skillnaderna minskar med åldern.

Pensionsgapet mellan kvinnor och män påverkas inte lika mycket för AMF:s kunder som bland Alectas kunder när tjänstepensionen läggs till den allmänna pensionen. Könsskillnaderna för dem som tog ut tjänstepensionen före 61 års ålder är dock relativt stora. I genomsnitt har kvinnorna i åldern 55–60 år som är kunder hos AMF 45 procent lägre pension än män i samma åldersgrupp som är kunder hos AMF.

Skillnaden mellan kvinnors och mäns pensionsinkomster minskar dock bland AMF:s kunder i 63–64 års åldern när tjänstepensionerna läggs till, men ökar något bland dem som är 66 år och äldre. Ökningen av könsskillnaden från 66 års ålder när tjänstepensionen läggs till är dock liten jämfört med hur det ser ut för Alectas kunder.

Den svarta linjen visar hur pensionsgapet mellan kvinnor och män skulle ha sett ut om de försäkrade inte hade kunnat välja att ta ut pensionen på kortare tid än livslångt. ISF har således beräknat hur stor månadsinkomsten skulle ha varit för dem som tog ut en tjänstepension tidsbegränsat om de i stället skulle ha tagit ut den livslångt. En begränsning med denna metod är att tidpunkten för när någon väljer att ta ut pensionen troligtvis är beroende av om pensionen tas ut under fem år. Uttagstidpunkten skulle eventuellt kunna flyttas framåt eller bakåt i livet om möjligheten att ta ut tjänstepensionen under fem år inte fanns. Om tidpunkten för tjänstepensionsuttaget skjuts fram kommer den totala tjänstepensionen att bli högre eftersom tjänstepensionen blir större ju senare den tas ut. Hänsyn kan inte tas till detta i våra beräkningar.

Resultaten visar att pensionsgapet mellan kvinnor och män inte skulle ha påverkats nämnbart bland Alectas kunder om det inte fanns möjlighet att ta ut tjänstepensionen under en begränsad tidsperiod. Bland AMF:s kunder skulle könsskillnaderna öka kraftigt för de kunder som tar ut sin tjänstepension före 61 års ålder. Däremot skulle pensionsgapet vara i genomsnitt 3 procentenheter mindre bland 61–65 åringar om alla hade tagit ut tjänstepensionen livslångt. Från 66 års ålder skulle det inte påverka pensionsgapet mellan kvinnor och män nämnvärt.

Resultaten innebär att möjligheten att ta ut tjänstepensionen under kortare tid än livslångt inte mer än marginellt påverkar skillnaderna mellan mäns och kvinnors pensioner.

⁴⁷ Uttagsval vid andra åldrar än vid 65 års ålder är dock förhållandevis få jämfört med uttag vid 65 års ålder. Enbart 0,4 procent av uttagen görs före 60 års ålder, se avsnitt 6.1.

9 Referenser

- Agnew, J. R., L. R. Anderson, J. R. Gerlach, och L. R. Szykman (2008): "Who chooses annuities? An experimental investigation of the role of gender, framing, and defaults", *The American Economic Review*, s. 418–422.
- Benartzi, S., A. Previtro och R. H. Thaler (2011): "Annuization puzzles", *The Journal of Economic Perspectives*, vol. 25, no. 4, s. 143–164.
- Bertrand, M. (2010): "New perspectives on gender", i D. Card och O. Ashenfelter (red.), *Handbook of Labour Economics*, vol. 4b, s. 1545–1592, Amsterdam: Elsevier Science B.V. North-Holland.
- Bütler, M. och F. Teppa (2007): "The choice between an annuity and a lump sum: Results from Swiss pension funds", *Journal of Public Economics*, vol. 91, s. 1944–1966.
- Croson, R. och U. Gneezy (2009): "Gender differences in preferences", *Journal of Economic Literature*, vol. 47, no. 2, s. 1–27.
- Davidoff, T., J. R. Brown och P. A. Diamond (2005): "Annuities and individual welfare", *American Economic Review*, s. 1573–1590.
- Eckel, C. och P. Grossman (2008): "Men, women and risk aversion: Experimental evidence, in C. R. Plott och V. L. Smith (red.), *Handbook of Experimental Economics Results*, s. 1061–1073, Amsterdam: Elsevier Science B.V. North-Holland.
- Hagen, J (2015): "The determinants of annuitization: evidence from Sweden", *International Tax and Public Finance*, vol. 22, no. 4, s. 549–578.
- Hurd, M. och C. Panis (2006): "The choice to cash out pension rights at job change or retirement", *Journal of Public Economics*, vol. 90, no. 12, s. 2213–2227.
- Mottola G. R. och S. P. Utkus (2007): "Lump sum or annuity? An analysis of choice in DB pension payouts", Vanguard Center for Retirement Research, vol. 30, November.
- ISF (2014): *Val av traditionell försäkring och fondförsäkring vid pensionering*. Rapport 2014:26, Inspektionen för socialförsäkringen.
- ISF (2015): *Att väja uttagstid av tjänstepension*. Rapport 2015:15, Inspektionen för socialförsäkringen.
- Kahneman (2013): *Tänka, snabbt och långsamt*. Volante, Stockholm.

Mitchell, O. S. och S. P. Utkus (2003): *Lessons from behavioral finance for retirement plan design*. WP 2003-6, Pension research council working paper.

Riksrevisionen (2014): *Att gå i pension – varför så krångligt?* Rapport 2014:13.

Statens offentliga utredningar, SOU 2013:25: *Åtgärder för ett längre arbetsliv*.

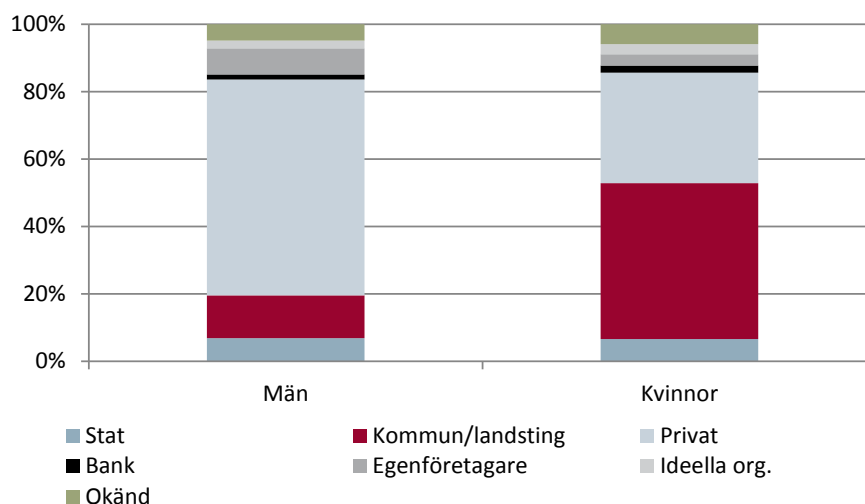
Yaari, M. E. (1965): "Uncertain lifetime, life insurance, and the theory of consumer", *The Review of Economic Studies*, vol. 32, no. 2, s. 137-150.

10 Appendix

Figur 12 visar andelen män och kvinnor som har sin huvudsakliga arbetsinkomst i åldern 55–64 år från olika sektorer. Män klassas som förväntat vanligast till privat sektor medan kvinnor klassas vanligast till kommun- och landstingssektorn. Det är en större andel av männen som klassas som egenföretagare än av kvinnorna. De som genom denna definition inte klassas till någon huvudsaklig sektor är antingen ej förvärvsarbetande enligt RAMS:ens avgränsning, med kontrolluppgift från arbetsgivare eller företagarinkomst under året, eller ej förvärvsarbetande utan kontrolluppgift från arbetsgivare eller företagarinkomst under året. De kan alltså till exempel utgöras av långtidssjuka, förtidspensionärer eller arbetslösa. Se LISA-dokumentationen. Denna grupp utgörs av knappt 5 procent.

Datamaterialet innehåller kohorterna 1930–1958 mellan åren 1990–2013. Definitionen av huvudsaklig sektor kan göras för kohorter 1935–1949. Figurerna som avser 66-åringar betyder, i kombination med denna sektorsdefinition, att kohorterna födda åren 1935–1947 studeras.

Figur 12 Huvudsaklig tjänstesektor mellan 55 och 64 års ålder

Källa: LISA-databasen. ISF:s bearbetningar.

10.1 Pensionsbelopp

Nedan visas summa pension (kr/månad), det vill säga allmän pension och tjänstepension, för Alectas och AMF:s kunder. Tabellen visar dels den faktiska pensionen, dels beräkningar över hur stor pensionen skulle ha varit om alla tog ut sin tjänstepension från Alecta respektive AMF livslångt, givet allt annat lika.

<i>Alecta</i>				
	a) Faktiskt belopp		b) Om all pension från Alecta vore livslång	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
55–60	18 677	7 781	14 086	5 604
61–64	22 602	13 785	19 706	12 266
65–70	23 312	15 251	21 835	14 469
Totalt	23 249	15 165	21 657	14 339

<i>AMF</i>				
	a) Faktiskt belopp		b) Om all pension från AMF vore livslång	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
55–60	3 430	2 009	2 087	945
61–64	13 263	10 143	11 280	9 058
65–70	16 451	12 578	15 630	12 191
Totalt	16 175	12 394	15 262	11 960

Amn: Pensionsbeloppen beräknas på år 2008–2013. Pensionerna är prisjusterade till 2016 års priser.

Källa: Data från Alecta och AMF och LISA-databasen. ISF:s bearbetningar.